

43359

KOLOZSVÁR—SZEGEDI ÉRTEKEZÉSEK
A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL

---

21. sz.

SZEGED ERKÖLCSEI A XVIII. SZÁZADBAN

ÍRTA:

TÁPAY-SZABÓ GABRIELLA

A SZERZŐ KIADÁSA

1933

A
M. KIR. HORTHY MIKLÓS
TUDOMÁNYEGYETEM
KÖNYVTÁRA
SZEGED

KOLOZSVÁR—SZEGEDI ÉRTEKEZÉSEK
A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL

---

21. sz.

SZEGED ERKÖLCSEI A XVIII. SZÁZADBAN

ÍRTA:

TÁPAY-SZABÓ GABRIELLA

A SZERZŐ KIADÁSA

1933

XB 165590

SZTE Egyetemi Könyvtár

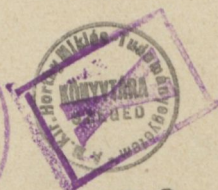

J000916403

A SZEGEDI FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZET-, NYELV- ÉS TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KARÁHOZ BENYÚJTOTT
DOKTORI ÉRTEKEZÉS.

Bíráló: dr. ERDÉLYI LÁSZLÓ egyet. ny. r. tanár.

Társbíráló: dr. FOGEL JÓZSEF egyet. ny. r. tanár.

43359

NYOMATOTT KNER IZIDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN, GYOMÁN

ELŐSZÓ

Bármily régi is Szeged városa, művelődéstörténeti szempontból új alapításnak tekinthető, mert a török világ után az egykori nagy város romjain egy új telep épült fel, mely semmiben sem hasonlított a régihez. Nemcsak a város képe változott meg, hanem a város lakossága is. Változott a nép egész kormányzása: a közigazgatás és bíráskodás; mindent újonnan szerveztek, még az egyházi életet is. Új szokások és új erkölcsök honosodtak meg a XVIII. század elején, s az új város és a régi között oly kevés és oly laza a kapcsolat, s a régi idők szokásainak és erkölcsének olyan kevés emlékével találkozunk, hogy a mai város kultúrájának megalapozását tanulmányozva, munkánkat bátran kezdhetjük a XVIII. század elején.

Ez a feladat hálás, mert érdekes képet lehet rajzolni arról a társadalomról, melyből a mai keletkezett, s ez a feladat nekem egyszerűsrendkívül könnyű is volt, mert különös fáradság nélkül jutottam hozzá egy oly gazdag adatgyűjteményhez, mely elegendő új anyagot szolgáltat nem egyetlenegy, de egy egész sorozat művelődéstörténeti értekezés számára, Tápay-Szabó László huszonhat éven át az adatok százezreit gyűjtötte össze és írta le Szeged város történetéhez, s ebből az óriás gyűjteményből válogathattam, anélkül, hogy az eredeti lelőhelyeken kellett volna kutatnom. A legtöbb adat — természetesen — a szegedi Városi Levéltárból való, de nagy anyag került ki az Országos Levéltárból is, főként azért, mert Szeged város Tanácsi Jegyzőkönyvei egyes évekből már hiányzanak, s ezeknek az éveknek a történetét a Helytartótanács Jegyzőkönyvei nélkül rekonstruálni nem lehet.

Ez a kis értekezés nem ad teljes képet a XVIII. századbeli Szeged művelődéstörténeti állapotairól; de ez nem is volt célom, mert ha ez lett volna célkitűzésem, köteteket kellett volna írnom. Kizárólag az erkölcsök történetére szorítkoztam, s ami ettől elválaszthatatlan: a vallási és felekezeti viszonyok ismertetésére.

A művelődés történetének egyéb területeit, szintén Tápay-Szabó László gyűjteménye alapján, majd mások fogják feldolgozni; tudomásom szerint már munkában is van — természetesen külön-külön — a népoktatásügy és a közegészségügy kialakulásának és XVIII. századbeli fejlődésének története.

Ennek az értekezésnek nincsen sok jelentősége, csak annyi, hogy sok új, eddig sehol nem közölt adatot hoz napvilágra, s a szerzőnek még így is csak annyiban van igénye az eredetiségre, hogy a más által, majdnem egy emberéleten át összegyűjtött nagy adattömegből alig félévnek munkájával kiválogatta és valamelyes rendszerbe foglalta az erkölcsökre vonatkozó adatokat. Szeged város történetének irodalma oly szegény, hogy talán az ily, csekélyebb jelentőségű részlet-munka közzététele sem minősíthető csupán a papiros és a nyomdafesték pazarlásának. Ez a közlés egyszersmind egy kis figyelem is azon város iránt, melynek apai elődeim három évszázadon át polgárai voltak, s melynek úgy jó, mint balsorsában családom oly hosszú időn át osztozott.

Amikor szépirodalmi és újságírói kísérleteim után, első komolyabb irodalmi munkámat is közrebocsájtom, leghálásabban köszönetet mondok Tápay-Szabó Lászlónak, kinek nemcsak életemet köszönhetem, hanem azt is, hogy értekezésem tárgya iránt nagy érdeklődést és szeretetet keltett föl bennem és óriási gyűjteményének rendelkezésemre bocsájtásával munkámat nagyon megkönnyítette.

Irodalmi forrásmunkák

Hilf László: A szegedi iparosság története. Szeged, 1929.

Kovács János: Szegedi emlékek. (Helytörténeti és néprajzi vázlatok.) Szeged, 1895.

Kovács János: Szeged és népe. Szeged ethnographiája. Szeged, 1901.

Lőw Imánuel és Kulinyi Zsigmond: A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig. Szeged, 1885.

Oltványi Pál: A szegedi plébánia és a t. piarista atyák szegedi krónikája. Szeged, 1886.

Pap János: A piaristák Szegeden (1720—1886). Szeged, 1886.

Reizner János: A régi Szeged. II. A kőbárány és a kun puszták pere. Szeged, 1887.

Reizner János: Szeged és Délmagyarország. (A Dugonics Társaság Évkönyve, 1904.)

Reizner János: Szeged története. I—IV. kötet. (Év nélkül.)

Rusztai R. J.: A kegyúri jog és a szegedi gyakorlati jog. Szeged, 1885.

Szűts Mihály: Szeged mezőgazdasága. Szeged, 1914.

Tápay-Szabó László: A szegedi négy nemzet. Újvidék, 1932. („Kalangya.”)

Vajna Károly: Hazai régi büntetések I—II. k. Budapest, 1906.

ELSŐ FEJEZET

Szeged újjászületése a török világ után

Szeged újjászületett a törökök kiűzése után.

Már a török világ utolsó évtizedeiben is egyre hanyatlott. Statisztikai adatok ugyan nincsenek ebből az időből, de a város egyetlen plébániájának (akkor az alsóvárosinak) anyakönyveiből megállapítható, hogy a török várőrséget és a palánki rácokat nem számítva, Szegeden 1660—1686. táján legföllebb 200 család lakott.

A török uralom utolsó éveiben a város hanyatlásának természetes okai voltak: a törökök már nem sokat törődtek a várossal s a német és magyar katonaság becsapásai sűrűn veszélyeztették a közbiztonságot.

A város visszavétele után, 1688. nov. 6. Werlein kamarai biztos a császári udvari kamarának ezt jelenti Szeged városáról:

Szegedin ist ebenfalls wie zu Szolnok die reparirung der Soldaten quartir und eindeckhung der Kirchen gewelber hinderlassen . . . Sonst ist Szegedin ein schöner Ort mit doppelten Rundellen und eine schöne Mauer und graben umgeben gewesen, also sich nun gewislich wieder viel Leuth sezen werden. ¹⁾

Werlein katonai és kincstári szempontból nézte a várost, melynek vára a két kerek toronnyal valóban csinos volt, a falakról és árkokról azonban már méltán mondhatta, hogy azok „voltak“. A templomoknak fedele nem volt, s a kaszárnyák is siralmas állapotban lehettek. Az a jóslat, hogy itt ismét sok ember fog letelepedni, arra vall, hogy Szeged 1688-ban meglehetősen lakatlan volt.

Báró Eichpichl kamarai jelentése 1689-ből²⁾ már említi is, hogy „die Bürgerschaft schon zimlich vermehret“, s hogy a katonák lakásait helyreállították és a templomokat befőttek. Mivel azonban a

---

1) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 217. l.

2) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 218. l.

harmincados a bormérési jogért a követelt 500 frt helyett csak 400 frtot volt hajlandó fizetni, a város tényleg jelentéktelen lehetett.

1695. márc. 22-én panaszodik a város³⁾ az udvari kamaránál, hogy csaknem az egész nyáron több, mint 200 kocsit és embert adott ingyen a katonai épületek javításához, (földet és követ hordtak,) tüzelővel a katonaságot ellátták, az őrségeknek naponként 18 gyer-tyát adtak, minden házban 3—4 katona beszállásolását tűrték, s emellett a legsúlyosabb sérelmeket, „szemteleniségeket“ és kihágá-sokat kellett a német katonaságtól eltérniök.

Lambion mérnökkari tiszt 1695 jún. 13-i jelentése⁴⁾ kiegészíti a város képét:

„Szegedin ist eine kleine Stadt; dass man die Föstung nennt, ist ganz schlecht fortifiziert, undt wan man an den nicht baldt etwas bawet, landts der Teuss, so wird der Teuss unfehlbarlich die Vestung völli- g weg nemen. Neben diesen ist ein grosse Pallanka, bewondt mit Hussarn, Heuducken, Rätzen und Ungarn.“

Lambionnak igaza volt: a vár északkeleti rondellája egy tava-szi árvíz alkalmával a Tiszába dőlt. Amit a Palánk lakosságáról ír, az úgy értendő, hogy a „huszár“ a lovas, a „hajdu“ a gyalogos ka-tonát jelentette; a polgári lakosság rácokból és magyarokból állott, német polgár a városban még akkor nem lakott egy sem.

1697 nyarán óriási tűzvész pusztított a városban. Emiatt a lakos-ságot minden adótól és közszolgáltatástól felmentették s hogy a szállásokat reparálhassák, a kamara ezer darab szálfat adományo-zott.⁵⁾ Ez az irat nem „házakat“ említ, hanem csak „tuguriumokat“ (tanya, szállás, nagyobb kunyhó).

A kamarai felügyelőség 1698 jan. 31-én⁶⁾ a városháza számára 237 négyszögöl telket jelöl ki Ádám és Zsiván rácok között. Ez az irat bizonyítja, hogy Szeged akkoriban teljesen katonai igazgatás alatt állott, s hogy a polgári kormányzat s vele a város újjászületése összeesik a XVIII. század kezdetével.

A város régi lakossága kezdett visszaszállingózni, de 1704 nya-rán a kuruc háború miatt szétszaladt.⁷⁾ A szegedi várparancsnok

3) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 223. l.

4) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 224. l.

5) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 226. l.

6) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 226. l.

7) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 238. l.

szerint a kurucok erőszakkal hajtották el a népet, melynek nagy-része Kecskemétre ment.⁸⁾ A katonaság mindent elkövetett, hogy visszacsalogassa a népet. 1709-ben nagyon dühöngött a pestis. A fejlődés mégis megindult, s a város I. Józseftől 1711 ápr. 9. rendeletet kapott közigazgatásának rendezése ügyében.⁹⁾

1712 febr. 2. az új uralkodó már felszólítja Szegedet,¹⁰⁾ hogy küldjön két követet a koronázó országgyűlésre. A város municipális jellegének emléke tehát még élt, s 1719 május 21. a város meg is kapta szabad királyi városi jogainak megerősítését.¹¹⁾

Mielőtt a szabad királyi várossá összeverődött lakosság erkölcsi körülményeinek leírásába kezdenénk, lássuk, hogy milyen elemekből állott ez a nép?

Általános nézet, hogy Szegedre a törököktől való visszafoglalás után nagyon sok német telepedett le, főként iparos és hogy ők hozták ide a városi kultúrát.

Ezzel szemben semmi nyoma sincs annak, hogy a város újjászületésekor, a XVIII. század első éveiben a polgári joghatóság alatt álló városban csak egy német is lett volna.

Legrégibb céh-levelünk a szijgyártóké, 1702 ápr. 7-ről.¹²⁾ Az ebben megnevezett mesterek egytől-egyig magyarok.

Fennmaradt a város tisztviselőinek jegyzéke és minősítése 1712-ből. Az ez évben Szent György napján választott tisztikarban már idegeneket is látunk. Nevezetesen: német a város kamarása, Tudowicz János asztalos, német az ügyész, Kremený János, (ki a várparancsnok titkára és csak azért városi ügyész, mert jogász még nincs a városban) s a tanácsnokok közt van egy német (Czinkizer Jakab) és egy dalmát (Siskovity András), továbbá német a piacbíró, — de mindezeknél az idegeneknél fel van említve, hogy magyarul is tudnak.

Bővebb tájékoztatást nyújt a lakosság összetételéről az 1715. évi népszámlálás,¹³⁾ melynek aktáiról Szeged történetírója, sajnos, nem szerzett tudomást

1715-ben már német a bíró: Tutovics János. A tanácsnak né-

8) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 239. l.

9) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 257. l.

10) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 271. l.

11) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 309. l.

12) Reizner, Szeged története. IV. Okmánytár, 227. l.

13) Conscriptio Anni 1715. Orsz. levéltár, No 3 Lad. G. G. Frustra 2.

met tagja Petrics (Petriczki) János kovácsmester, dalmát tagja Sikovity András. Az 1712-ben még Czinkizer Jakab már Ónozó Jakab, (megalapítója a ma is élő családnak), de még bizonyára német. A polgárok közt van néhány Illia; ezek rác eredetűek, de már a török világban tökéletesen beolvadtak a magyarságba; itt van a görög Gyera Mihály, kinek utóda a már a XVIII. század elején elmagyarosodott és ma szinte megszámlálhatatlan sokaságú Gera család; itt van továbbá a dalmata Popara András. Ötnél több nem-magyart a 204 főnyi polgárságban kimutatni nem lehet. A polgárság tehát 1915-ben 97 $\frac{1}{2}$ százalékban magyar volt.

A házas zsellérek száma 143. Ezek közül német 1, dalmát 1, rác 9, magyar 132.

A háznélküli zsellérek száma 36, ezek közül német 8, rác 5, magyar 23.

Az állandó lakással nem bíró, itt élő idegenek száma 9. Ebből rác 1, magyar 8.

A polgári joghatóság alatt álló lakosság tehát 392 család, s ezek közül magyar volt 362, német 12, rác 15, dalmata 3. A lakosság tehát, a katonaságot nem számítva 90 százalékban magyar volt.¹⁴⁾

Szeged ekkor még igen kicsiny város volt, s a nagy bevándorlás 1718 után kezdődött. De az itt élő német családok száma sohasem volt több kétszáznál, ellenben a szerbek száma, a milícia polgárosítása után a XVIII. század negyvenes éveiben mintegy hatezerre emelkedett, s majdnem elérte a magyarság számarányát.

A fajok harcában a magyarság sohasem engedte elvitatni fölényét, s hogy helyzetét meg tudta óvni, abban része volt annak is, hogy a XVIII. század harmincas éveitől kezdve a magyarság a németekkel mindig együtt tartott és egyesült erővel szorította háttérbe a rácokat, annyira, hogy ezek időnkint százával költöztek el a városból.

A polgárosítások 1730-tól kezdve tanulmányozhatók. Az új polgárok felvételénél a rácokat, hacsak lehetett, háttérbe szorították. Nagy számmal jöttek németek a Dunántúl nyugati széleiről, Ausztriából és az Imperiumból, tótok Nyitrából és Trencsénből; horvátok és csehek is jöttek. Még görög, örmény, bolgár és perzsa elemekkel is gyarapodott a polgárság, de 1730 után összesen tíz rác családot sem vettek fel a polgárságba, románt pedig egyet sem.

¹⁴⁾ Tápay-Szabó László: Szeged lakossága 1715-ben. (Kézirat.)

Az új polgárság zöme 1780-ig a Palánkban, azontúl a Rókus városrészben telepedett le. Ezekben az új jövevényekben nem éltek a helyi hagyományok, nem is tartottak annyira a helybeliek megszólásától, (már alacsonyabb társadalmi helyzetüknél fogva sem) és miután 1780 után már nem nagyon válogatták meg az új polgárokat, az új Rókus városrész népessége, rossz hírű fürdője, sok kétes hírű fogadója és tömérdek kocsmája miatt hosszú időn át nem nagy megbecsülésben részesült.

Ez a városrész a Szent Rókus tiszteletére emelt kápolnáról kapta nevét, mely a mai városi kórház helyén állott. (Akkoriban az Ispotály, kórház és szegények háza) a Szent Háromság uccában volt. Az új városrész első neve Újváros, 1750 körül. 1750—1790 közt Kukoricavárosnak is nevezték.

MÁSODIK FEJEZET

Vallási-erkölcsi élet a katolikusoknál

A török uralom megszűntekor Szeged városának csak egy plébániája volt: az alsóvárosi. Ezt Szeráfi Szent Ferenc rendjének Salvatoria Provinciája látta el. A szalvatoriánus ferencesek igazolhatóan 1503 óta állandóan bírják az alsóvárosi templomot.

A XVIII. század elején romokban hevert a Szent Demeter templom és a Szent György templom; egyik sem volt használatban, mert még rendes fedelük sem volt. A várbeli templom meg volt ugyan, de raktárnak használták, majd egy görög kereskedőnek adták bérbe üzleti célokra. Messze vidéken nem voltak más papok, mint az alsóvárosi ferencesek. Az ő plébániájukhoz tartozott a XVIII. század első évtizedében nemcsak Szeged, hanem a dorozsmai tanyak (a falu csak 1725-ben települt), Tápé és Szőreg is. Csongrád megyének több mint fele, s Torontál és Csanád megyék egy része is ehhez a plébániához tartozott. Teljes joggal írják a ferences atyák 1740-ben¹⁾ a Tanácsnak, hogy az ő házuk „szegény népünket, itt levő és lakó Magyar nemzetünket megvigasztolta és az igaz hitett számtalan esztendőök forgása alatt virágjában megtartotta, a kikk hogyha igaz Pásztorsága nem lett volna, talán jobb része a községnek Töröki lett volna s nagy régi Szüleink és Attyáink Kalvinus, vagy Luter hitükre husztak volna.“

1713-ban alapította a város a palánki (belvárosi) plébániát. Ugyanakkor már nagy harcok folytak a város egyházi hovatartozása ügyében. Szeged városa közvetlenül az esztergomi érsekséghez akart tartozni, de a Commissio Neoaquistica I. Lipót 1701 április 9-i rendelete alapján Szeged városát 62 más községgel együtt a felélesztett csanádi püspökség területéhez csatolta.²⁾ 1710 nyarán Szegeden meg is jelent az új csanádi püspök, gróf Nádasdy László, né-

1) Tanácsi Jegyzőkönyv, 1740. jún. 10.

2) Oltványi Pál: A szegedi plébánia 13. lap.

hány paulinus atyával, de miután alkalmas szállást nem talált, hamar visszament Győrbe. A paulinus atyák itt maradtak, de plébániai működésüknek semmi nyoma. A jezsuiták is itt voltak időnkint, 1704—1710 között és itt iskolát akartak alapítani, sőt folyamodtak a plébániáért is, de a város a jezsuiták letelepedését hevesen ellenezte. A jezsuiták a sok huzavonát megúnva, itt hagyták Szegedet és Nagybányára költöztek.³⁾

A Kir. Kancellária⁴⁾ 1712 jan. 7. Szeged város egyház-kegyúri jogát elismerte; a város rögtön el is határozta, hogy parochiája el-látását maga választotta plébánosra bizza.

A plébánia hovatartozása ügyében 1713 jún. 24. az esztergomi érsek, Keresztély Ágost szász herceg, bíbornok és a csanádi püspök közt egyezség jött létre. Eszerint a püspök elismeri, hogy Szeged mint kiváltságos parochia az érsek joghatósága alá tartozik, viszont az érsek a maga életének tartamára Szegedet önként átengedi a csanádi püspöknek.⁵⁾

A város országgyűlési követei szemelték ki az első plébánost 1713-ban, Návay János nógrád-oroszi plébános személyében. Az egyezség szerint a következő javadalom járt neki: évenként ezer forint, 70 köböl búza, 40 akó bor, 2 mázsa hús, 2 hajó fa és elegendő nád. Mivel a nép sokalta ezt a javadalmat, a plébános elengedett belőle 25 köböl búzát, 15 akó bort és egészen elengedte a két mázsa húst, s a javadalmából átenged az oskolamesternek 50 forintot és 2 köböl búzát, az orgonistának is 50 forintot és 2 köböl búzát, az egyházfinak 30 forintot és vesz a templom számára egy orgonácskát. Ezenkívül 300 forintot ad a plébánia építésére. A plébános tartozik 2 káplánt tartani és az Alsóvárost is adminisztrálni. A stóla-jövedelmet, „bár sehol az országban oly mocskosan kevésre taxált stólabeli proventus nincsen,” egészen átengedi a két káplánnak.⁶⁾

³⁾ A jezsuiták itt tartózkodásának körülményei még felderítetlenek; amit Oltványi (i. m.) közöl, az mind pusztá találgatás, csak az tény, hogy innen Nagybányára mentek.

⁴⁾ Leiratának másolata a város Tanácsí Jegyzőkönyvei I. kötetében, a patronátusi iratok között.

⁵⁾ A csanádi püspök Térítvénye egész terjedelmében közölve Oltványi i. m. 23. l.

⁶⁾ Návay erre vonatkozó levelét közli egész terjedelmében: Ruszti R. I. A kegyúri jog és a szegedi gyakorlati jog. Szeged, 1885. — 121. l. (Ruszti nem más, mint a város történetírója, Reizner János.)

A plébánia-alapítás terhei miatt a nép, melyet Siskovics András szenátor izgatott, fellázadt. A zendülést leverték, Siskovicsot letartóztatták s mivel a városi tanács titkait elárulta, (ami alatt az értendő, hogy Náway plébánosnak a javadalom egy részéről való lemondását a püspökkel közölte,) hivatalvesztésre ítélték.

A püspök 1717-ben Náwayt állásától felfüggesztette és a plébánia vezetését egy paulinus barátra bízta. Náway azonban csak 1719-ben távozott a városból.

Ugyanis ebben az évben, aug. 5-én már formális szerződés jött létre a piarista rend és a város között a piarista rend betelepítése ügyében.⁷⁾ A város már évek óta kereste a módját annak, hogy középfokú iskola is legyen a városban. A jezsuiták ugyanily szándékkal jöttek Szegedre már 1704-ben, de itt nem maradhattak. A piaristákat Pozsonyból ajánlották a városnak; ezek Lengyelországból és Ausztriából akkoriban nagy számmal jöttek az országba. A városra nézve nagyon előnyösnek látszott a piaristákat behívni, s őket az iskolafenntartásért a plébánia jövedelmeivel rekompenzálni. A szerződés szerint a piaristák hat pátert tartanak Szegeden; ezek vásár- és ünnepnapokon magyar német és dalmát nyelven prédikálnak, az összes lelkési teendőket ellátják s az ifjúságot oktatják, a rethorikáig bezárólag. A város évenként összesen 800 forintot fizet nekik, s átadja a stola-jövedelmet, amíg a páterek a plébániát ellátják; ugyancsak a plébániai szolgálathoz kötötten elegendő fát és nádat is kapnak. Ha a plébániát a város a páterektől valaha elveszi, ezért évi 100 forint kárpótlást ad.

A piaristák a szerződés megkötése után a paulinus administrátortól átvették a plébániát, de csakhamar panaszkodtak, hogy az alsóvárosi barátok és a várbeli katona-káplán is keresztelnek, esznek és temetnek.

Nagyon bonyolulttá vált a helyzet 1720-ban, mikor a bíbornok-érsek meghalt. Mivel az érsek csak a saját élete tartamára adta át Szegedet a csanádi püspöknek, halálával a város visszakerült az esztergomi főegyházmegyébe. Utóda Esterházy Imre gróf később visszaadta ugyan a várost a csanádi püspöknek, de a tizedet a maga részére megtartotta. Az interregnum alatt az egyházi zűrzavar és a papság háborúskodása bizonyára hátrányosan befolyásolta a

7) A szerződés teljes szövegét közli Reizner Szeged története IV. k. 318—321. l.

vallás-erkölcsi életet. Megtörtént, hogy a piarista plébánost azért, mert az esztergomi vikárius rendeletére a jubileumi búcsút kihirdette, a csanádi püspök állásától, s az összes papi funkcióktól függesztette, az alsóvárosi barátokat utasította, hogy egyetlen piaristát se engedjenek misézni, s Szeged városát mint fiókegyházat a földéaki plébániához csatolta.⁸⁾

A város azonban a piaristák pártjára állott; ezek folytatták lelkeszi működésüket, de folytatták az alsóvárosi barátok is, mintha nekik külön plébániájuk lenne. Nádasdy püspök halála után utódának, báró Falkensteinnak, de csak az érsek élete tartamára, az esztergomi érsek szintén átadta Szegedet, most már a tizeddel együtt.⁹⁾

A város hovatartozásának kérdése ezzel eldőlt, de új bonyaldalmak támadtak a minoriták betelepedésével.

Felső-Szegeden a mohácsi vész előtt is voltak minoriták. 1725-ben ismét megjelent itt két minorita; az egyik Belgrádból, a másik Orsováról menekült; a magukkal hozott egyházi szerek és egyéb értékek őrzésére valami kis helyet kértek a várostól. Éppen üres volt a városháza egyik bolthelyisége; ezt megkapták. A következő év tavaszán Didák Kelemen provinciális engedelmet kért a Rend letelepedésére.¹⁰⁾ A város kezdettől fogva nagyon pártolta a minoritákat, s 1726 május 19-én öt kis házat kisajátított a minoriták részére, azon a helyen, ahol most vannak.¹¹⁾

A Szent György templom akkor még romokban volt; de szentélye már annyira helyre volt állítva, hogy misézni lehetett benne. A templom körül volt a temető.

A minoriták plébániai jogot nem kértek sohasem. A Sz. György templom tulajdonában levő hajó-deszkákból a város adott nekik annyit, amennyiből ideiglenes kápolnát építhettek.

⁸⁾ Nádasdy püspök erre vonatkozó „mandátumát“ egész terjedelmében közli Pap: A piaristák Szegeden. 1886. — 50—51. lap. A „mandátum“ nem szól a szegedi plébániának a földéakival való egyesítéséről; a püspök erre vonatkozó intézkedését Kovács püspöki helynök 1726. dec. 28. kelt körleveléből ismerjük.

⁹⁾ Az érsek e levelében, melyet Oltványi (i. m. 45. l.) közöl, hangsúlyozta, hogy „a pörösködés kanyargós útjáról letérvén,“ csakis „a költségek kimélése végett“ bocsátkozott bele ebbe az egyezségbe.

¹⁰⁾ Tápay-Szabó László: Documenta Conventus Szegediensis RR Patrum Minoritarum. 5. l.

¹¹⁾ L. a Tanácsi Jegyzőkönyvet e napról.

Évtizedekig tartó harc után kaptak a minoriták végleges letelepedési engedelmet. Mai templomukat 1745-ben kezdték építeni, majdnem kizárólag saját költségükön.¹²⁾

Érdekes, hogy a piaristák sokkal enyhébben tiltakoztak a minoriták letelepedése ellen, mint a ferencesek. Ennek az a magyarázata, hogy a hitbuzgó nép végrendelkezésében meg szokott emlékezni a barátokról, s az ilyen misealapítványok igen jelentékeny összegekre rugtak. Érthető, hogy a felsővárosiak, akik gazdagabbak voltak, mint az alsóvárosi nép, adományait a minoriták letelepedése után ezeknek juttatták. Legélénkebb volt a ferencesek tiltakozása 1740 jún. 10-én,¹³⁾ amikor már így írtak a Tanácsnak:

„Ezen együgyű alázatos Instantianknak a Tekéntetes Nemes Magistratus eleiben folyamodón ösztönöz a Serek urátul minden nap kérendő szegény Pater és Frater Attyánkfiainak Szájokban vettendő fallat kenyérnek két feli szegése, s maid maid a mint látyuk Szájokbul való erőszakos ki vévése . . . Már meghepett szével könyeben látott szemmel látyuk és tapasztaljuk, hogy mind a Régiekk mind a mostaniakk Nemes Városunk mellett való fáradsági elfeledtetnek és a régi Gyümölcs termű fának (kinek Istennes mivel üdveséges Gyümölcsén Evangeliomi Istenes tejen a régi és hajdani szüleink neveltettek mostani lakosink is neveltettek) a Zsilyeren is mostohán származott vesszőért kivágatására igyekeznek óh szív épesztő nagy fájdalom! attul tartunk, hogj ne talántán rajtunk uralkodó Seregek Ura Istene vegje valaki ezen Zselér Vesszünek törvéntelen illocatioját ki gondolta és ellenünk való irigységbül fundalla...”

Látva, hogy a primás által is pártfogolt minoriták végleg befészkelődnek Felsővárosra, a piarista provincialis meg akarta védeni rendje jogait ezen a területen s 1743 nyarán írt ebben az ügyben a Tanácsnak:

„Mely bajos, erő szakasztó és ruha rongyoló légyen sárban, vezben, fergegben, minden nap residentianktul jól távul lévő Felső Városra gyakran két Paternek is föls-alá való menetele, maga az N. Magistratus látya, én pediglen Provinciámmal érzem; mert ha két, három Esztendőt itten tölt elerőtlenedvén, nyugodalmasabb helyt számára köll keresnem, ide ismit az kit 9—10 Esztendeigh nagy külséggel studiumokban nevelénk, friset s alkalmatosat köll állétanom.”¹⁴⁾

¹²⁾ L. Tápay-Szabó: Documenta Conventus Szegediensis Minoritarum, — az összes idevonatkozó iratok gyűjteménye.

¹³⁾ L. a város Tanácsi Jegyzőkönyvét e napról.

¹⁴⁾ Tápay-Szabó: Documenta etc. 41. l.

Kéri tehát a Provincialis, hogy a város két Pater számára építsen a felsővárosi templom mellett „alkalmatosságot“, mert „az népis azhol hirtelen betege lenne, vagy más efféle baja igazétása volna, bé az Residentiában nem fáradna, s ha az Pásztorát éjel napal maga maga körül látna, mind édesdeben hozzá vonzaná egyszer s mindis tőle jobban tartana s jóra figyelmezne.“

Így jött létre, még sok tárgyalás után, a felsővárosi helyi lelkeszség, mely 1778-ig állott fenn, amikor is az épületet a város a kerületi orvos számára engedte át.

A minoriták és ferencesek viszálya 1747 nov. 17-én ért véget: Az egyezség-okmányból azt látjuk, hogy a viszály főoka a Congregatio volt.

Alsóvároson már régebben fennállott a Congregatio Cordigerorum nevű vallásos társulat, melyet hivatalosan „Congregatio S. Francisci“ néven ismertek el. Ez a társulat szabályos Confraternitas volt, olyan mint a Belvárosban a Sz. Demeter templomban a Confraternitas Sanctae Trinitatis. Nemcsak közös imákra gyűltek össze a tagok, hanem a Confraternitas egyszersmind temetkezési egylet is volt, sőt hitelműveletekkel is foglalkozott. A Confraternitas volt az a látható kapocs, mely a híveket lelki atyáival legszorosabban összefűzte.

Az alsóvárosi ferencesek példájára a felsővárosi minoriták is megalakították a maguk Congregatio Cordigerorumát, s ezzel sok hívőt az alsóvárosi barátoktól elvontak. Ezt a ferencesek magukra nézve sérelmesnek tartották. Csakhamar oda fajult a dolog, hogy a hívek előtt mindkét szerzet ócsárolta a másiknak a Congregatioját. Mivel emiatt a hitélet szemmel láthatóan ellanyhult, s ez a bevételekben is nagyon érezhető volt, 1747-ben létrejött a béke, melynek lényeges pontjai:

1. egyik szerzet sem ócsárolja a másiknak a kongregációját;
2. a minoriták is szervezhetnek kongregációt, s azt Sz. Ferencről nevezhetik el;
3. a minoriták elismerik a ferencesek praecedentiáját.

Az egyezmény aláírásától fogva nem volt többé semmi viszály a két szerzetes rend között.¹⁵⁾

A város területe azonban továbbra is egy parochia maradt a

¹⁵⁾ Tápay-Szabó: Documenta Conventus Szegediensis etc. 50. és köv. lapokon az egyezség teljes szövege.

• piaristák kezében, noha a város lakossága már meghaladta a húsz-ezretet, s az ellátandó terület hosszúsága meghaladta a száz kilométert. Természetes, hogy a lelkipásztorkodás terén emiatt zavaroknak kellett előállni, s végül is egy óriási botrány kipattanása után kellett rendet csinálni.

1783-ban a várbeli katonai lelkészség megszűnt, s a piaristák nem szívesen vállalták díjazás nélkül a katonák és fegyencek lelki gondozását. Ha a börtönőr jelentette, hogy egy rab haldoklik, megtörtént, hogy a piarista káplán nem ment ki gyóntatni, mert arra hivatkozhatott, hogy egyedül van otthon a plébánián; de nem ment gyóntatni a minorita sem, mert ő meg arra hivatkozhatott, hogy ő nem illetékes a Várban gyóntatni. Mivel akkoriban a nép még nagyon megbotránkozott rajta, ha valaki gyónás nélkül halt meg, panaszt tettek a papság ellen, s a vizsgálatot el is rendelték. Kiderült, hogy Várban harminc rab halt meg lelki vigasz nélkül. A Helytartótanács ezért Szivi és Hagymási piarista káplánokat 3—3 havi böjttel szigorított elzárásra ítélte. Szivi János elkeseredésében öngyilkos lett.¹⁶⁾

Ez az eset döntően hozzájárult annak a már évek óta tárgyalt tervnek a megvalósításához, hogy a parochiát a piaristáktól el kell venni, s a várost három plébániára kell felosztani. Ez 1789 márc. 16-án meg is történt: a felsővárosi plébániát a minoriták kapták, az alsóvárosit a ferencesek, a Belváros pedig világi plébánia lett.

Ennek az ügynek az iratai némi világot vetnek az akkori lakosság vallásosságára. Például az alsóvárosiak panaszkodtak, hogy tíz hónap óta nem volt náluk prédikáció; a piaristák a nyári szünidő két hónapja alatt általában sehol sem prédikáltak.¹⁷⁾

1789-ben a püspöki biztos követelte, hogy a haldoklóhoz hívott papot hatósági közeg kísérije. A város e kérelem teljesítését megtagadta, mert itt sohasem fordult elő, hogy az Oltáriszentséget vivő papot a nép ne a legnagyobb tisztelettel üdvözölte volna.¹⁸⁾

A prédikációknak igen nagy fontosságot tulajdonított a nép. Még a XVIII. század végén is Felsővároson minden hónapban leg-

¹⁶⁾ Ebben a kérdésben elkeseredett irodalmi harc folyt 1886-ban. Pap János: A piaristák Szegeden c. munkájában a piaristákat védelmezte; vele szemben Oltványi Pál prépost „A szegedi plébánia és a t. Piarista atyák krónikája” c. könyvében a püspök és a Helytartótanács eljárását szenvedélyes hangon védelmezte.

¹⁷⁾ Oltványi: A szegedi plébánia 81. l.

¹⁸⁾ Oltványi: A szegedi plébánia 89 l.

alább egyszer, Alsóvároson pedig minden nagy ünnepen és minden Mária ünnepen német prédikációt is kellett tartani, mert a hívek ezt megkövetelték.

A reggel hét órai misén hétköznapiakon is nagy közönség gyűlt össze a templomokban.

A lakosság vallási hovatartozását tekintve, Szegeden a XVIII. század folyamán, egészen a század végéig csak katolikusok és görög-keletiek laktak. A század végén kezdtek letelepedni a zsidók. Protestánsok csak elvétve fordultak elő, s ha felfedezték őket, rövidesen távoznok kellett. Az úgynevezett vallási türelmesség itt teljesen ismeretlen fogalom volt.

Valószínű, hogy a törökök kiűzetésekor protestáns családok is voltak a városban. Lajos badeni herceg mindenestre panaszkodott 1791-ben, hogy az új csanádi püspök a népet mindenfelé a legnagyobb kegyetlenségek közt kényszeríti a katolikus vallás felvételére.¹⁹⁾

Ne feledjük, hogy a katolikus vallás akkoriban valóban uralkodó vallás volt. A város 1719. évi kiváltság-levelében benne van, hogy polgárnak csak katolikust szabad felvenni.²⁰⁾ A város teljes joggal azt hitte, hogy ő a haza törvényeinek engedelmeskedik és a város kiváltságait védelmezi, mikor a más vallásúak ellen állást foglal.

1723-ban határozatot is hoztak, hogy „ezen nemes szabad királyi városban mostanság lappangó, vagyis már lakos kálvinista személyek kimenjenek harmadnap alatt, másként ami rajtuk történik, maguknak tulajdonítsák.”²¹⁾ Ki is mentek Al-Győre s onnan 1743-ban részint Hódmezővásárhelyre, részint Majsára és Halasra.

1731-i határozat: „Kovács Márton s más kálvinisták a jövő Szent György napig a városban még megtűretnek, azontúl a privilegiumok értelmében kitiltatnak.”²²⁾

1740-i határozat: „Harmos Anna Calvin tévedéseit követő Imre István polgár feleségének meghagyatott, hogy a következő pünkösdig catholica legyen, különben a városból kiűzetik.”²³⁾

¹⁹⁾ Hadi Kamara, Prothocollum Expeditionum 1691. 419 l.

²⁰⁾ „Nemo a vera orthodoxa romano-catholica religione alienus in concivem ullo sub praetextu admittatur aut toleretur.” A kiváltságlevelet l. Reizner: Szeged története IV. k. 309–318. l.

²¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1723. 205. l.

²²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. 26. l.

²³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1740. VI. 8.

1743-ban kitiltják Doroghi István iccést, mert schismatikus.²⁴⁾

1747. IV. 5. Fejérváry Andrásnak 1 hetet adnak, hogy az üdvözítő hitet vegye fel és vegye nőül Mercy Juliannát.²⁵⁾

1747. évben Pap Jánosról kiderült, hogy g. kel. oláh. Ha két hét alatt nem lesz katolikus, a városból kiűzik.²⁶⁾

Annak azonban, hogy itt nagyarányú térítés folyt volna, nem lehet nyomát találni. Reizner ugyan említi,²⁷⁾ hogy 1730-ban a rácok tömegesen léptek át a katolikus vallásra, s mint forrásra, az 1730. évi Tanácsi Jegyzőkönyv 564 lapjára hivatkozik de sem ott, sem másutt nem találunk egy szót sem, mellyel Reizner állítását igazolni lehetne.

Hivatkozik Reizner az 1754. évi Canonica Visitationa, mely szerint 1737-től 1754-ig 272 ember tért át Szegeden a katolikus vallásra. Mi e számot nem tartjuk igazolhatónak. Az anyakönyvekből csak az tűnik ki, hogy e korban áttérések jobbra csak a katonaságnál fordultak elő. Az áttért majdnem mind *militaris persona* és német.²⁸⁾ A helyőrségben voltak az Imperiumból származó ágostai evangélikus katonák, akik ha itt le akartak telepedni, s át akartak menni a polgári statusba, kénytelenek voltak áttérni a katolikus vallásra.

Zsidó térítésnek csak egy nyomát találtuk: egy Herschl nevű zsidót lopás miatt lefejezésre ítélték.²⁹⁾ Miután Herschl a börtönben megkeresztelkedett (a János Amadé nevet kapta), nem végezték ki, hanem Temesvárra vitték sánc-munkára.

Habár a vallási türelem ennek a kornak nem jellemvonása, az erőszakos térítés eszközeit a más vallásúakkal szemben sem Szeged város hatósága, sem a város közönsége nem alkalmazta. Ennek ellentmond az a tény, hogy a nem-katolikus halálraítéltek mellé katolikus papot is rendeltek ki. Például 1766-ban néhány rácot halálraítéltek. Ezeket saját papjaik látták el a szentségekkel, de mikor a vesztőhelyre vitték őket, a város kapujáig katolikus pap ment velük, aki igyekezett őket megtéríteni; és miután ez nem sikerült, a görög-keleti pap csak a város kapujában vehette át halálraítélt híveit a katolikus paptól. Másként fogjuk fel azonban ezt az ügyet,

24) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. V. 15.

25) Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. IV. 5.

26) Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. XII. 1.

27) Reizner: Szeged története. III. kötet 30. l.

28) Lásd a *Convertiták Anyakönyvét* a belvárosi plébánián.

29) Tanácsi Jegyzőkönyv. 1754. VIII. 9.

ha megtudjuk, hogy ezt az eljárást a papságtól egyenesen megkövetelte a királyné.³⁰⁾

Papok az ítélkezésben nemcsak a végső fórum igazságszolgáltatásánál szerepeltek. 1746. IX. 23-án Zsigmond páter kegyesrendi házfőnök megjelenik a bíróság előtt s házasságtörő Gellér Zsuzsanna ügye revíziójának elhalasztását kéri és kapja.³¹⁾

Nagy gondot fordított a Városi Tanács az ünnepek megtartására. Akik a dekretált ünnepeken dolgozni merészkedtek, büntetést fizettek.

Ilyen ünnep volt például Szent Tamás napja, dec. 29. Ennek az ünnepnek megsértéséért 4—4 forintot fizetett 1746-ban Kopasz János, Szabó Ferenc, Róvó János, Zombory János és Baka Mihály.³²⁾

Néhány hónappal később Sárkány Ferencet és Szücs Györgyöt ugyanily vétségért már csak 3—3 forintra ítélték.³³⁾

Ellenben Imreh András, aki 1747-ben Virágvasárnapon a malmban merészkedett dolgozni, 6 forintot tartozott fizetni a Szent György templom javára.³⁴⁾

Ugyancsak 6 frtot fizetett Lintenpach András is, mert nem tartotta meg a július 22-iki ünnepet.³⁵⁾

A vallásos tisztelet tárgyainak kigúnyolását rendkívül súlyos büntettnek tekintette a régi Szeged. Dugonyi András szücsmester, Dugonics Andrásnak, az írónak atyja, 1744 tavaszán, nyilván kissé illuminált állapotban, ilyenfélét mondott: „Szent János csak egy mezitelen cigányforma rossz gyerek volt; egy lepedő volt a nyakába, mikor a Krisztust megfogták; Szent Jánosról leszakították a lepedőt és mezitelen elszaladt. Én is lehetek olyan szent, mint Szent János.” Ezért 1744 április 20-án nyelve kivágására és lefejezésre ítélték, s nagyon sokat kellett fáradnia az atyafiságnak, míg az ítéletet úgy mérsékeltek, hogy a büntettes adjon 6 font viaszt a palánki, s 5—5 font viaszt a felső és alsóvárosi templomnak.³⁶⁾

Ilyen, a templom javára szolgáló ítéletet egyéb kihágások megtorlásánál is hoztak. Például: Ördög Pál megverte Tiszta Gergely-

30) Országos Levéltár. Mandata Regia. 1766. XI. 17.

31) Tanácsi Jegyzőkönyv. 1746. IX. 23.

32) Tanácsi Jegyzőkönyv. 1746. I. 24.

33) Tanácsi Jegyzőkönyv. 1747. IX. 13.

34) Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. II. 27.

35) Tanácsi Jegyzőkönyv 1738. VII. 23.

36) Tanácsi Jegyzőkönyv 1744. IV. 20.

nét. Fizessen az asszonynak 2 frtot, a Szent Demeter templomnak pedig 2 frtot.³⁷⁾

Lantos István, (káromkodásért ismételten büntetve,) 4 frtot adjon a templomnak s mig nem fizet, ül.³⁸⁾

Szanda Mihály az uccán megsértette Vak László nejét. 2 frt a büntetése és a templomnak ad 2 font gyertyát.³⁹⁾

Morvay András festő szomszédjára, Iván Jánosra kihúzta törét a tokjából. Fizet 6 frtot, vagy Sz. Mihály arkangyal képét fesse meg a templomnak.⁴⁰⁾

Már több mint egy évszázaddal ezelőtt megszűnt Szegeden — és talán országszerte — a felnőttek hitoktatása. Maga a templomi prédikáció nem volt elegendő abban a korban, amikor az emberek túlnyomó nagy része semminő iskolai oktatásban nem részesült. Jókai szépen írja le „A harmadik ünnepnap” című elbeszélésében, hogy a protestáns lelkész a templomban hogyan feleltette a hiveket. Valószínű, hogy ez a szokás régebben a katolikusoknál is megvolt. A szegedi ferencesek házi krónikája szerint⁴¹⁾ a gvardián 1794-ben elment Temesvárra a püspökhöz és arra hivatkozva, hogy a piaristák hosszú ideig tartó lelkipásztorkodásuk alatt a nép vallás-erkölcsi oktatását nagyon elhanyagolták, kérte, hogy a népet esténként magánházakban összegyűjthessék és a vallás-erkölcsi dolgokra a felnőtteket oktathassák. A püspök ezt megengedte, a városi Tanács azonban ezeket az esti összejöveteleket betiltotta. Ezután vezették be a felnőttek vasárnap délutáni tanítását a templomban.

A város régi híres búcsúi közül különösebb fénnnyel most már csak az alsóvárosit tartják meg, Havi Boldogasszony napján (aug. 5.) amikor messze vidékről is összesereglenek a hivek. Ezek számára a templom előtti térségen szoktak prédikációkat tartani, hajdan a késő esti órákban is.

A búcsúval kapcsolatban a barátok vendégül látták a Tanács tagjait, s a lakoma költségét a XVIII. század első felében a város pénztárából fizették.

Már rég feledésbe ment a Dömötör-napi búcsú. Szerke az Alföl-

37) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. V. 12.

38) Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. VII. 3.

39) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. IX. 20.

40) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. XII. 10.

41) Oltványi: A szegedi plebánia 92. lap.

dön ezen a napon szokták felfogadni a juhászokat. A belvárosi Dömötör templom búcsúja nagy juhász-ünnepséggel volt kapcsolatos. Hogy ennek a népünnepélynek mekkora lehetett a terjedelme és jelentősége, azt elképzelhetjük abból, hogy a XVIII. század második felében a Tanács ennek az ünnepnek költségeire évenként 100 frtot utalványozott.⁴²⁾ A plébánia udvarán a juhászok főzték bográcsokban a bürgepaprikást, s a konyhán a juhászok feleségei sütötték az almás bélest és a túrós lepényt. Az egész magisztrátus számára a juhásznék tálalták az ebédet, míg a nép az udvarban s a templom előtti térségen étkezett. Ebéd után megszólalt a juhászok bőrdudája és megkezdődött a tánc, mely rendszerint a másnap hajnali harangszóig tartott. Volt rá eset, hogy a Dömötör napi ebédet a Városháza „szálájában“ tartották, százötven terítéssel.⁴³⁾

Hogy mennyire meg tudta becsülni a szegedi nép lelkipásztorait, ez kitűnt abból is, hogy a barom és a ménes összeolvasásához a felsővárosi pusztákra egy minoritát, az alsóvárosiakra pedig egy ferencest mindig kivittek a városi urak, s a számlálás befejezte után néhány szép jószágot és lovat szép beszéd kíséretében felajánlottak a pátereknek. A páter kocsiján már ott is volt a rendház billogja, s azt megtüzesítve, a számadó gulyás és csikós mindjárt rá is sütötte a felajánlott állatokra. A páter ennek megtörténte után Isten áldását kérte a jószágra és megígérte, hogy miséjében is kérni fogja az Istent, hogy segítse a szegedi gazdák előmenetelét.⁴⁴⁾

A szegedi nép komoly vallásosságára jellemző, hogy elég szigorúan fogták fel és büntették a káromkodás vétségét. Erre nézve ilyen feljegyzéseket találunk:

Szabó Pál szolgalegény, Isten neve káromlásáért és más rossz cselekedeteiért: 50 pálca.⁴⁵⁾

Angyal János juhász Istent, Teremtőt káromolta: 50 bot.⁴⁶⁾

Boga András kisbíró Isten, Teremtő és Lélek káromlása miatt: 20 bot.⁴⁷⁾

Szólnunk kellene még Szeged valláserkölcsei életével kapcsolatban a híres boszorkánypörökről is. Már maga az a körülmény,

42) Oltványi: A szegedi plébánia 174. lap.

43) Oltványi: A szegedi plébánia 93. lap.

44) Oltványi: A szegedi plébánia 179. l. jegyzet.

45) Tanácsí Jegyzőkönyv 1725. IX. 3.

46) Tanácsí Jegyzőkönyv 1746. V. 4.

47) Tanácsí Jegyzőkönyv 1747. VI. 23.

hogy az ország számos más városában szintén égették a boszorkányokat, sőt századokkal előbb, mint Szegeden és mégis a boszorkánypörökkel kapcsolatban csak Szegedet szokás emlegetni, bizonyos megütközést kelt a kutatóban. Miután a szegedi boszorkánypörökből csak töredékek vannak közzétéve és miután e töredékekből is nyilvánvaló, hogy a peres eljárás Szegeden is egészen schematikus volt, (még a kérdések feltevésének frazeológiája is ugyanaz Szegeden, mint Biharban és Debrecenben,) a boszorkánypörökről komoly ítéletet mondani, ma még nem lehet. Reizner⁴⁸⁾ kétségtelenül nagyon túlzott jelentőséget tulajdonít e tárgyban az 1728-iki nagy szárazság idején tartott prédikációknak, mint a boszorkányüldözés kiinduló pontjainak, az azonban kétségtelen, hogy a boszorkányok bűnlajstromában oly dolgok szerepeltek, (szentségtörés, szövetség az ördöggel, a keresztség leesküvése, Istenkáromlás, stb.) amelyek a nép vallási érzületét mélyen sértették, s a nép a rettenően szigorú büntetéseket azért helyeselte, mert nem csupán az emberek, de egyszersmind az Isten ellen is elkövetett szörnyű bűnökről volt szó.

Az, hogy a papság valamely boszorkányügyben vádló gyanánt lépett fel, csak egyszer történt: Tapolcsányi Gergely piarista házfőnök megjelent a tanács előtt 1756 januárban és büntető per indítását kérte egy „Ambrosin“ nevű nő ellen, boszorkányság címén. Mivel a nő másnap már eltávozott a városból, a per nem indult meg.⁴⁹⁾

A szegedi nép babonáiban igen sok volt a vallási elem, s az „olvasó asszonyok“ munkája lényegében kuruzslás volt ugyan, de a világon ez volt a legártatlanabb kuruzslás, mert nem okozott bajt senkinek. Például a szemfájásra a ráimádkozás így történt:

„Először magára vet keresztet a ráimádkozó, azután a szemre s az ima végén megint a szemre: „Hiszök egy Istenbe, Jézus, Mária, szent József! A szennevedbe kezdöm az én imácsságomat; lögyön a té szenneved dicséretire és ezön szöm gyógyulására! Uram Jézus Krisztus mikor a fekete földön járt méne ű a fenyűfák árnyai alatt és léhajtá az ű szent fejit, lefüggesztötte az ű szent szöme fényt. Hozzája mén a Boldogságos Szűz Mária: Uram, Jézus Krisztus, mit szomorkodol, mit bánkódol? Mert van a mi Urunknál három szál virágom: az egyiket szakaj-

⁴⁸⁾ Reizner: Szeged története I. k. 343. lap.

⁴⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1756. I. hónap.

totta vérrű, másikat szakajtotta termésrű, harmadikat szakajtotta hájogrű:
Vér! Termés! Hájog! Szakadozzatok és csattogozzatok lé ennek a
szömirű!“⁵⁰⁾

Bármennyire nyilvánvaló is, hogy ez kuruzsolás, kétségtelenül az a gondolat nyilvánul meg benne, hogy a gyógyulás Istentől van.

A szegedi nép babonás hiedelmeinek is gyakran kétségbevonhatatlan erkölcsi tartalma van: a nép egészséges erkölcsi érzéke nyilatkozik meg például ezekben a babonákban:

„Aki ünnepnapon varr, annak körömméreg lesz az ujján.“ (Az ünnepek megszentelése.)

„Pénteki vigasság — vasárnapi szomorúság.“

„Ha a lány fütyül, sir a Szűz Mária.“

„Aki vasárnap farag, Isten ujjába vág.“

„Aki fészületlenül megy el hazulról, azt megtépázzák a boszorkányok.“

---

⁵⁰⁾ Kovács János: Szeged és népe. 395. lap.

HARMADIK FEJEZET

Magyar-rác gyűlölködés

A XVIII. század folyamán Szeged sem volt mentes a nemzeti-ségi villongásoktól. A dalmatákkal sohasem, s a csekélyszámú né-metséggel is csak egyszer volt baj, (1727—28-ban, mikor a szövet-kezett német Purgerek magukhoz akarták ragadni a közigazgatást,) a rácokkal azonban tartósan rossz volt a viszony.

Tudni kell, hogy Szegeden, minden más várostól eltérően, a közigazgatás nemzetiségi alapon volt megszervezve a XVIII. szá-zad első felében. A magyar, német, dalmata és rác volt a „szegedi négy nemzet“, s a városi hivatalokat nemzetiségek szerint osztot-ták szét.¹⁾ A rácok igényt tartottak egy szenátori állásra, s azt több-nyire meg is kapták, de néha nem. A szenátori állásért való küz-delemben tengernyi tintát fogyasztottak úgy a rácok, mint a velük szemben mindig egységesen szavazó három másik „nemzet“, s a Helytartótanácsnak, sőt magának az uralkodónak is többször bele kellett avatkozni a viszályba, míg végül a királyné 1747 aug. 23-án a „négy nemzet“ rendszert, s a választásoknál a nemzetiségi meg-különböztetést eltiltotta.²⁾

Óriási harcok folytak az ünnepek körül is. A város mindenké-ppen szorította a rácokat a katolikusok dekretált ünnepeinek meg-tartására, ami ellen a rácok tőlük telhetőleg védekeztek, s pana-szaik és kérvényeik egymást érték a Helytartótanácsnál s az Udvari Kancelláriánál.

Aki csak az okmányokat olvassa, könnyen azt hiheti, hogy a magyar és rác ellentétek egy közjogi és egy vallási kérdés körül forogtak. Ez azonban téves felfogás: a közjogi és vallási viták színe alatt közönséges kenyérharc folyt, melyet gyakran oly fegyverek-

1) Tápay-Szabó László: A szegedi négy nemzet (Kalangya 1932. dec.)

2) A rendelet ide vonatkozó része közölve: Kovács, Szeged és népe 111. l.

kel vívtak, melyek nemeseknek egyáltalán nem nevezhetők. Ennélfogva az akkori közerkölcsökre ezek a harcok is rávilágítanak.

Szegedre igen valószínűen 1690-ben kezdték betelepíteni a rácokat. Ezek nem sokan voltak, sőt egy részük (például a Zsótér és a Gera családok) nem is szerb volt, hanem görög és csak a vallás kapcsolta őket a rácokhoz. Nagyobb számban mint „milicia“ jelentkeztek Szegeden, ahol ezek a határőrök inkább csak névleges katonák voltak, mert gazdálkodtak, ipart űztek, fuvaroztak és kereskedtek, mint a polgárok.

Az első rác jövevények marhakereskedők voltak. Miután abban az időben a magyar lakosság legjobbjai szintén marhakereskedők voltak, (a XVII. század utolsó évtizedeiben a főbíró mindig marhakereskedő vagy mészáros volt, vagy mind a kettő) a város vezető polgárai valószínűleg nem nagy barátsággal fogadták a rác jövevényeket. Mikor a város bérbe akarta venni Ágasegyházát és Majsát, így írtak Orczy Jász-kun kapitánynak: „Inkább a szegény lakosok használják a pusztát, hogysem egy-két kereskedő gaz rácok maguk hasznára bírnák.“³⁾ Ha ezek a rácok nem lettek volna szintén marhakereskedők, talán nem is nevezték volna őket gazoknak a szegedi kereskedők.

Tudvalevő az is, hogy a vár 1704. évi ostroma után, mikor a kurucok elvonultak, a rác milicia rettentő vérontást és fosztogatást vitt véghez a város magyar lakosai között. Mivel ennek megtorlására gondolni sem lehetett, a gyűlölség magva kiirthatatlanul el volt hintve a magyarság körében. Ez a gyűlölködés azonban nem robbanhatott ki, mert a katonaság féken tartotta a polgárságot, mely csak gazdasági úton tudott harcolni a rácok ellen. A harcnak egyik eszköze volt az ünnepek megtartásának kikényszerítése. Hogy ennek tulajdonképpen mi volt a jelentősége, az kitűnik a következő Instanciából, melyet a szegedi rácok a városi Tanácshoz nyújtottak be:⁴⁾

Tekintetes Nemes Tanács,

Távul légyen tőlünk, hogy Főlséges Koronás Királyné Asszonyunk eő Főlsége az Római mód szerint, ünnepeknek kegyes rendelése ellen kívánnánk leg kisebbben is nyakaskodnunk hanem ezen alázatos Instanciánkal T. N. Tanács attyai színe elejben folyamodván alább tett punctuminkra kegyes resolutioját azon T. N. Tanácstól alázatosan kérjük:

³⁾ Reizner: A régi Szeged II. k. 86. lap.

⁴⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1747. XI. 6.

ugy mint 12 Constal titulált N. Tanácsnak hogy mink illendő és reánk vetett portionkat minden hátra maradás nélkül esztendőnkint megadgyuk. 2do Pálinka korcsmának rendelt Taxáját N. Város Cassájában fizetünk. 3o Boltokat pedig sullyos terhekkal arendálni és így magunk feleségeink és gyermekeink táplálását egyedül csak vékony kereskedésünkkel szerezgetni kéntelenítetünk; Ellenben tudva vagyón az egész világnál, hogy a mi vallásunk szerint több ünnepeink vannak, mintsem Romai Anyaszentegyházakk, hogy ha tehát mind az két Calendarium szerint mink csupán csak belső kereskedésből élünk kéntelenek leszünk olly szorosan (az mint T. N. Tanács kpublicalni méltóztatott) meg tartani, bizonyára az koldulást nem lehet elkerülnünk. Annak az okáért el távoztatására az T. N. Tanácsnak alázatos szívünkkel instálunk, méltóztatassék eddig való közönséges N. Város terheinek el viselésünket méltó Tekintetbe vévén tovább is elő menetelünkre nézve kegyesen meg engedni, hogy közönséges Ünnepkor az Boltjaink ajtait, az honnand tudniillik mindennapi táplálásunkat, kiváltképpen Pálinka árulásból kapni szoktunk, ki nyithassuk, az holl semmi kézi munkát végbe vinni Confiscatio alatt Szabadságunk né légyen, Processios Ünnepekk alkalmatosságával pedig ezen engedelmet az T. N. Tanácstul éppen nem kívánnjuk, melly kegyes resolútióját alázatosan el várván maradunk az T. N. Tanácsk

alázatos szolgáj

Rácz Purg. és kereskedők.

1739 december 28-án, Aprószentek napján, mely akkor még szintén dekretált ünnep volt, a magyarok, németek és dalmaták csukva tartották boltjaikat, a rácok ellenben éppenúgy, mint hét-köznapiokon, kinyitották boltjaikat és pálinkát is mértek. Emiatt nagyon megharagudtak a katolikus boltosok és elmentek panaszra a piarista plébánoshoz, Aquinoi Szent Tamásról nevezett Máté páterhez. A plébános azt tanácsolta a panaszosoknak, hogy követeljék a rácoktól a boltok becsukását. Miután a rácok nem engedelmeskedtek, a nép megrohanta a rác boltokat, s megkezdődött a fosztogatás és az árujokat védő rácok bántalmazása.

Piosasque gróf, a vár parancsnoka egy század katonával igen gyorsan leverte a ribiliót.⁵⁾

A rácok természetesen panaszt tettek a Helytartótanácsnál. Viszont a városi Tanács bepanaszolta a rácokat, hogy a protópópa biztatására összeesküvést szőttek s meg akarták rohanni a piaristák rezidenciáját, a városházát és a bíró házát.

⁵⁾ A ribilió történetének okmányai Tápay-Szabó L. Szegedi Rác Oklevél-tár c. gyűjteményében.

Rengeteg iratváltás után újabb rendeletben intézkedtek az ünnepek szigorú megtartásáról, és csak évek múlva enyhült a helyzet annyira, hogy a rácok által megtartandó katolikus ünnepek számát jelentékenyen mérsékelték és ezeken a napokon is csak reggel 8 órától 11 óráig követelték meg a rácoktól üzleteik csukvatartását.

Nem a vallás szabadságáról, hanem a kereskedelem szabadságáról volt szó, s ezt a szegedi rácok, kik túlnyomóan kereskedők és iparosok voltak, nagyon keservesen érezték mindaddig, míg a zsidók be nem telepedtek Szegedre. Mihelyt a zsidók itt voltak, a magyar, német és rác kereskedők már érdekezésszerűségben és egy táborban voltak a zsidóság ellen, s az érdekezésszerűség a régi gyűlöletet megszüntette.

NEGYEDIK FEJEZET

A zsidók bejövetele

Szeged a XVIII. század folyamán határozott ellenszenvet tanúsított a zsidósággal szemben. A város 1719-i kiváltság-levele¹⁾ ugyan felhatalmazza a várost, hogy „zsidókat és cigányokat megtűrjön vagy meg ne tűrjön“, de a város inkább az utóbbi módozatot választotta.

1714 február 25-én Mózes Izsák három évre bérbevette a Palánkban Koszta Poppe görögnek a házát.²⁾ Ez katonai jogú ház volt, s így a városnak nem volt jogcíme arra, hogy beleavatkozzék a dologba. A város országgyűlési követeknek 1714 március 17-én kelt leveléből³⁾ tudjuk, hogy ők „az sidó dolgát, ahol illet, promoteálták“, természetesen nem a zsidó javára; de hogy Mózes Izsák tényleg betelepedett-e és hogy meddig maradhatott itt, nem tudjuk. Valószínűleg hamar elkerült a városból.

A vásárokra azonban állandóan jártak a városba a zsidók. A tisztújítás alkalmával a Helytartótanácsnak küldött jelentések 1739 óta említik, hogy helypénzt, vagy sátorpénzt a zsidók is csak annyit fizetnek, mint a keresztény iparosok és kereskedők.

A zsidók ugyan messze vidékről is jártak a szegedi vásárokra, de számos zsidó család már a XVIII. század közepén Dorozsmán telepedett le, mely csak háromnegyedóra járásra volt a várostól; a dorozsmai zsidó, aki naplemente előtt tartozott a város kapuján kimenni, még a teljes sötétség beállta előtt hazaérhetett Dorozsmára. Görög és rác kereskedők és iparosok is jártak be ugyanakkor Dorozsmáról a szegedi piacra.

Kétségtelen, hogy a század közepén a zsidók már nagy számban jelentek meg a szegedi vásárokon, mert a Tanács 1755-ben már szabályozta a zsidó konyha ügyét.

---

1) Reizner: Szeged története IV. k. 314 l.

2) Löw—Kulinyi: A szegedi zsidók XXI. l.

3) Löw—Kulinyi: A szegedi zsidók XXII. l.

„Moyses Jakab makai zsidónak meg engedik, hogy vásárok alkalmával a zsidók számára kifőzést nyisson. Erre a célra 3 évre polgári házat bérelhet és csak zsidók számára árusíthat. Évi bér a kifőzési jogért 3 körmőci arany 12 frt 60 k.: fele Szent Györgykor, fele Szent Mihálykor fizetendő.4)

Miután a zsidók vásárok alkalmával gyakran kerültek a bíróság elé, néha meg is kellett esketni őket. A zsidó eskü ősi formája körülbelül 1723-ból, így van beírva a Tanácsí Jegyzőkönyv I. kötetébe.

„Én N. N. Esküszem az élő Istenre, Szent Istenre, Mindenható Istenre, aki eget Földet Tengert és a mi ezekben vannak teremtetten, hogy ebben a Causaban mellyben engemet ezen keresztény (vádol) Teleséggel ártatlan és ment vagyok és ha vétke vagyok az (föld el) nyellen a melly Dátánt és Abiront el nyelte és ha vét . . . (kes vagyok) testem elszárodgyon, és bél poklosságh reám essen . . . (mely Elyzeus) Imádsága által Naman Siruszt elhagyott és (Jezí) Heliseus Gyermekeire ment és ha vétke vagyok nehéz nyavalyában, vér folyásban és Gutta üttésben essek és szörnyű halál (lal) hallyak megh és Testemben Lelkemben jószágomban (elvesszek) és Ábrahám kebelében sohase jussak és ha vétke (vagyok az Si) nay hegyén Moysesnek adott Törvénye töröllel el (és mind azon írás) melly Moyses ött könyveiben írva vagyon megh (szégyenitsen engem) ha ezen elhűvésem nem igaz és nem heles (Adonay és Isten) séginek hatalma engem töröllyen el. Amen.“

Érdekes a Tanácsnak egy 1777. évi határozata, mely „a vásárookra jött zsidókat, miután lopni akarnak“, egyenkint 25—25 botra ítéli.5)

1768-ban a Helytartótanács az összes városokat felszólította, hogy tegyenek jelentést a területükön lakó zsidókról. Szeged 1768 okt. 3-án azt válaszolta, hogy „nálunk Istennek kegyelméből mint ezelőtt, úgy most sem lakik egyetlenegy zsidó sem, a zsidó családok összeírását tehát nem készíthetjük el és nem terjeszthetjük fel.“6)

A zsidók végleges betelepődése különben nem „beszivárgás“ útján történt, s nem is József császár Türelmi Rendeletének folyamánya volt.

A Helytartótanács 1781 április 26-án 2666 sz. alatt a zsidóknak megengedte, hogy Szegeden kereskedést folytassanak és hogy „időlegesen“ a városban tartózkodjanak. A városi tanács ezt a ren dele-

4) Tanácsí Jegyzőkönyv 1755. VIII. 5.

5) Tanácsí Jegyzőkönyv 1777. X. 9.

6) Löw—Kulinyi: A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig. 1. lap.

tet úgy értelmezte, hogy csak maguk a zsidók tartózkodhatnak Szegeden, de feleségük és gyermekeik nem.

Az első zsidó, aki azért folyamodott, hogy családjával együtt Szegeden letelepedhessék, Spicer Izrael volt.⁷⁾ A városhoz intézett folyamodványa 1783 nov. 8-án kelt. Ebben arra hivatkozik Spicer, hogy a Felség országa összes lakóinak megparancsolta, hogy a zsidókat, akiket az országban eddig is megtűrtek, ezentúl a szabad királyi városokban is tűrjék meg. A Felség „egyenlőkké és egyenlő jogképességűekké (pares et compotes) tett bennünket az ország többi lakosaival, írja Spicer, s az alaptalan nemzetiségi gyűlöletnek meg kell szűnnie, hogy mi a kereskedelem érdekeit jobban szolgálhassuk. Ő Felsége rendeletét mindenütt hódolattal fogadták és sehol sem szálltak vele szembe, hanem mindenütt úgy cselekszenek, amint parancsolták, miután a király, a mi földi Istenünk, adta ki a parancsot. Több más város, pl: Nagyszombat is, már befogadta a zsidókat, mert jobbnak vélték a hódolatot, mint a veszélyes zavargást, nehogy a hatalom megharagudjék s erőszakkal kényszerítse őket az engedelmességre. Mindezek alapján biztosan reméli Spicer, hogy befogadják a városba; hiszen ő nem az emberek söpredéke („non sum de fece hominum“), Ábrahám Izrael budai zsidóval társult kereskedő, a trieszti híres Grasin Vita-Levi és a Kohen Fülöp cég gyapjú- és dohánybevásárlója, s emiatt kénytelen Szegeden lakni. Mivel állandó lakása Budán van, a családja is ott van, Szeged és Buda közt folyton utazni nagyon költséges és fárasztó dolog. Gondolja meg a Tanács azt is, hogy az itteni gazdák a gyapjút és egyéb terményeiket alig adhatnák el; ha terményeiket Pestre kellene vinni eladni, ez nekik is fáradságos és költséges dolog volna. „Az én aláztos folyamodványom, írja Spicer, nem közös ügye az összes zsidóknak“, a város ezután is annyi zsidót vehet be a városba, amennyit akar, s megteheti, hogy csak azokat vegye be, akik híresebb és vagyonosabb kereskedők.

Miután a Tanács erre a folyamodványra nem válaszolt, Spicer 1784 jan. 7-én kérte, hogy folyamodványát terjesszék fel a felsőbb hatóságokhoz.

1784 júl. 9-én azután már nemcsak Spicer, hanem vele együtt Polach Mihály, Salamon József, Wolff Jakab, Majer Izrael, Sakter

⁷⁾ A letelepedés iratai az Országos Levéltárban, Helytartótanács Dep. Judaeor. No. 31 a 1784.

Jakab és Jakob Márkus „csongrád és pestmegyei zsidók“ is folyamodtak Schickmeyer ágens útján a Helytartótanácsához, hogy engedjék meg nekik a letelepedést Szegeden. Ebben a folyamodványban elmondják, hogy Spicer és Wolff már többször kérte a városi Tanácsot, hogy adja meg nekik a letelepedési engedélyt; a Tanács írásban semmit sem válaszolt, de előszóval kijelentette, hogy kiváltságai alapján a zsidókat nem engedi be.

A Helytartótanács, melynek kebelében Klobusiczky volt az ügy referense, nyilatkozattételre hívta fel Szeged városát 1784 júl. 19-én.

Szeged Tanácsa 1784 augusztus 7-én azt válaszolta a Helytartótanácsnak, hogy mivel kiváltságlevele alapján joga van zsidókat és cigányokat befogadni, vagy be nem fogadni, a Tanács a be nem fogadás mellett döntött, mert a zsidók bejövetele esetén a város régi rác kereskedői teljesen tönkre mennének. A folyamodó zsidók a Türelmi Rendeletre alaptalanul hivatkoznak, mert a rendelet csak a keresztény felekezetekre vonatkozik. Különben a folyamodók még a zsidóságnak is csak a söpredékéhez tartoznak (caetero sint faex ipsorum Judaeorum) és alkalmazottak („famuli“), kiváló ember egy sincs köztük.

A Helytartótanács 1784 aug. 24-én tárgyalta ezt az ügyet, s utasította a folyamodókat, hogy ne közösen, hanem egyenként kérjék a városba való bebocsájtást.

Ezt a zsidók meg is tették, s a Helytartótanács rövid idő alatt tizenegy zsidó család letelepedését engedélyezte.

A letelepedés történetét nem ismeri sem Reizner nagy város-történeti monografiája, sem a Löw és Kulinyi által szerkesztett nagy munka. (A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig.) Ez utóbbit a szegedi zsidó hitközség adta ki, s a könyv nem a szegedi zsidóknak, hanem hitközségüknek története. Szeged város bűnügyi iratai számtalan adatot tartalmaznak arra vonatkozólag, hogy a letelepedett zsidókkal az első évtizedekben igen sok baj volt, s nem csak a rác kereskedőkkel volt sok viszályuk, hanem egymást is elég sűrűn jelentették fel bűncselekmények miatt is.

ÖTÖDIK FEJEZET

A családi élet

A magyar családi élet ősi jellemvonásaiból a XVIII. században még sok élt Szegeden, valószínűleg azért, mert az őslakosság sohasem keveredett el a települő nemzetiségekkel. A XVIII. század anyakönyveiben a házassági bejegyzések azt mutatják, hogy a szegediek az esetek több mint 99 százalékában csak magyarral, vagy legfőlebb kunnal kötöttek házasságot. A hagyományok fennmaradását nagyon elősegítette az is, hogy a város egy óriási pusztaság közepén feküdt, távol minden más várostól és falu is csak egy volt a közelében: Tápé, mely a város tulajdona volt, s ha politikailag nem is, de fajilag vele egy területet alkotott.

Vámbéry Ármin „A török faj ethnológiai és ethnografiai tekintetben“ c. munkájában azt írja, hogy az a Szegeden is általános szokás, hogy a nő férjének bátyját „öregebbik urának“, férjének öccsét pedig „kisebbik urának“ hívta, az ural-altáji népek asszonyközösségének emléke. Lehet, hogy így van; lehet, hogy nem így van. Az asszony-közösség nem ural-altáji jellemvonás; sokkal általánosabb Tibetben, s az észak-indiai törzseknél. A szegedi szokás ősi ural-altáji eredetének igazolásához nem annak kimutatása kellene, hogy egyes ural-altáji népeknél nő-közösség volt, hanem annak az igazolása, hogy: 1. a magyaroknál is volt nő-közösség hajdan; 2. valamelyik ural-altáji népnél a nő férjének testvéreit ugyanúgy „öregebbik urának“ és „kisebbik urának“ hívja, mint Szegeden. Miután azonban az említett két tétel egyike sem igazolható, valószínűbb, hogy a szegedi nyelvszokás a XVIII. században még fennálló „házközösség“ maradványa volt.

Egészen szegedi különlegesség a matriarchatus emlékének fentartása. Ez abban áll, hogy az őslakosság körében a gyermekek mindaddig, míg fel nem nőttek, nagyon gyakran az anyjuk családi nevét viselték, a nők pedig még férjhezmenetelük után is. Felső-

városon ez a szokás az 1879-i nagy árvízig fennmaradt. Például Szabó István és Hegedüs Julianna János nevű fiát mindaddig, míg meg nem házasodott, a nép így hívta: „Hegedüs Julcsa fia János.“ Miután az anyai családnév használata általában megszokottabb volt, mint az apai családnév, (különösen a nőknél,) az, aki Szegeden végez genealógiai kutatásokat, s ezt a helyi sajátosságot nem ismeri, gyakran eltéved.

Bár a családnevek használata Szegeden általános volt már a XV. század óta, a nép szuverén módon változtatta a neveket, a következő utakon és módokon:

1. A foglalkozás-név kiszorította a használatból a családnevet. Pl: Zomboryból Varga, Sihayból Csizmadia lett;

2. a csúfnév kiszorította a családnevet; pl: Tóth Antal Nátha Tóni lett, s ivadéka Nátha néven szerepel. A Fabók molnár-család Repczére változott, a Guczi családból Kocza, Gazdag György híres kocsmárosból Betyár Gyurka lett, a cigány Palotások, hogy össze ne tévesszék őket a magyar Palotás családdal, Csicsadó nevet kaptak;

3. a városban lappangó nemes családok, hogy a megyei investigáció rájuk ne találjon, minél kevésbé „gyanús“ nevet vettek fel, pl: a Kecskeméthy család szegedi neve Csiba, a Poboryaké Kopasz;

4. a tót hangzású családnevekből „Tóth“, a horvát hangzásúakból „Horváth“, a rác hangzásúakból „Rác“, s a német hangzásúakból (hacsak nagyon tekintélyes nem volt a család) „Németh“ lett.

A keresztnév illedelmes használatának szabálya az volt, hogy kicsinyítő alakban csak bizalmas beszédben használták a keresztnévet, rokonok, szomszédok és jó ismerősök. Az idősebb ember keresztnévét kicsinyítve még a testvére is csak akkor említhette, ha hozzátette: „bátyám“, vagy ha nem testvérről volt szó: „bácsi“. Pl: „Pista bátyám“ megtisztelőbb megszólítása: „István bátyám“. Először látott, vagy egészen idegen embert még így sem volt szabad szólítani, hanem csak családnévén, pl: „Kovács uram“.

A férj a feleséget tegezte; a feleség a férjet nem; a legény a leányt tegezte, a leány a legényt nem. A három-négy évvel is idősebb testvért az öccse nem tegezhetette. A „kend“ megszólítás csak öreg cselédekkel, s egészen műveletlen parasztokkal szemben volt megengedve, — egyébként sértésnek tekintették.

A szülők megszólítása: „édes apám“, „édes anyám“. Kovács János szerint a „kedves apám“ és „kedves anyám“ a mostoha-

szülők megszólítása volt. A nagypapa mindig „öreg apa“, a nagymama mindig „szüle“.1)

A férj nejét „feleségének“ hívták; ha valakinek az „asszonyáról“ beszéltek, ezzel azt jelezték, hogy az illető nő nem hites feleség.

A „szerető“ szót nem rossz értelemben használták, hanem a komoly vonzalom kifejezésére. Ha egy leánynak a szeretőjéről beszéltek, abban nem volt semmi megszégyenítő.

A család feje az apa, vagy ha együtt lakik vele, ennek az apja. Az asztalfőn az apa ül. Ha látogatóba mennek, vagy templomba, a férj lép be előbb. A férj és feleség egyenjogúságának tudatát a kereszténység belevitte a szegedi lélekbe, de a férj és feleség egyenrangúságának tudatát nem.

A családi életbe való atyai beavatkozásnak egyik beszédes példája Krisán Mihály és Geller Zsuzsanna házastársak esete. (Krisán gombkötő rác, a felesége pedig német volt.) Ez a házaspár nagyon botrányos dolgokat cselekedett, (később mindkettőjüket el is ítélték házasságtörésért;) örökké civakodtak, s az egész környék békéjét feldúlták. A város végre is kiutasította őket, és ittmaradásukat csak azért tűrte, mert a következő Instanciát adták be a Tanácshoz:2)

Tekintetes Nemes Magistratus, Érdemünk fölött valo Kegyes Urain!
Tudván az éles igasságh mellett lenni az kenyerületes kegyességét, ahozképest nyujtyuk ez alázatos Instanciánkat, hogy az igaz itélette mellett az Ttes N. Magistratusnak (:minthogy az szerént nem igazodhatunk:) nyujtandó irgalmasságát vehessünk Minthogy az példás, undok, gyalázatos és botránczó eddigh elküvetett életünkett magunk meg jobbátassával kívánnjuk telles akarattunk szerént tökéletesséteni, és valamint más, az szent házassághban lévő keresztényiképpen élő jámbor emberseges emberek élnek mys ennek utánna azokat követvén, vélünk edgyütt meghjelenő böcsülettes emberek által is fogadgyuk, hogy ennek utánna nem hogy botránczózásra, hanem inkább jó példájaul véendő békeséges életet élni fogunk reménlvén azért mint az megh térő bünesssek, az Tettes N. Magistratusnak kegyessége iránt való resolutiojat alázatosan kérjük hogy gyanóságunkért érdemlet büntetésünkett elengedi és ez által az jó keresztény élethez alkalmatosságot nyuitani méltóztassék; miért az megh térőkön könyörölő Ur Isten az T. N. Magistratust megháldgya, mi pedig megh. szolgáljuk örökössen maradván az T. N. Magistr.

alázatos jámbor szolg

Krisán Mártony és Geller Susanna.

1) Kovács János: Szeged népe 178 I. jegyzet.

2) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. II. 14.

Házasodás alkalmával az új pár vagy saját otthonába, vagy a férj szüleinek házába költözött. Ha a férj „benősült” valahova, ezt hajdan nem jó szemmel nézték; úgy vélekedtek, hogy az ilyen ember eltartatja magát a felesége családjával. Ezeket csúfolta az ősrégi szegedi nóta:

Eb fél, kutya fél,
Mig az ipam, napam él!

A családi élet bizonyos pogány vonásokat a XVIII. században még megőrzött.

Például, mikor a menyasszonyt a férj házához vitték, a kocsi-kerékhez üres kancsókat, fazekakat csapkodtak a rossz szellemek elűzése céljából.³⁾

Temetés alkalmával a kiásott sírban talált koporsókat felnyitatták, hogy a rég elhunyt rokont még egyszer láthassák. Ezt csak 1796-ban tiltották el.⁴⁾

A halotti torban a nagy vigasság, eszem-iszom és tánc egyáltalán nem keresztény szokás.

Szigorúan vették a gyermekek szülők iránti tiszteletét.

Rácz Gyuraj édes anyját meg nem becsülte, büntetése 6 frt.⁵⁾

Berta Ferenc apját Mátyást ebnek, kutyának nevezte, — büntetése 2 napi elzárás.⁶⁾

Házastársak közötti viszályok is sűrűn kerülnek a tanács elé.

Baranyi Mihályt és Sári Katát, kik külön váltak, megintik, hogy éljenek együtt, mert különben kemény büntetést kapnak.⁷⁾

Nagypál Kata, Paxy Jakab neje urát elhagyta. Most visszatért a városba. Behozzák őket a tanács elé, — kibékülnek.⁸⁾

Sziráki Gergelynek meghagyják, hogy a feleségével szebben bánjon és vele békésen éljen.⁹⁾

Szabó János felesége, Kállai Sára egy hétre elszökött az urától. Miután semmi egyéb nem bizonyult rá, csak kitiltották a városból.¹⁰⁾

3) Kovács: Szeged és népe 286. l.

4) Tanácsi Jegyzőkönyv 1796. 220. l.

5) Tanácsi Jegyzőkönyv 1724. IX. 25.

6) Tanácsi Jegyzőkönyv 1726. IV. 9.

7) Tanácsi Jegyzőkönyv 1723. I. 29.

8) Tanácsi Jegyzőkönyv 1723. I. 19.

9) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. III. 7.

10) Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. III. 21.

Kötelezik a férjet, hogy bizonyos személyt a Háztól távolítson el. Egyidejűleg írásba foglalják, hogy a szerzett javak fele az asz-szonyé.¹¹⁾

Mészáros Ilona, Lassancz János szolgálója már két év óta nem akar együtt élni az urával. Büntetése 50 korbács és kiutasítás.¹²⁾

Török Katalin reverzálist ad a férjének, Dany Istvánnak, hogy életét meg fogja javítani.¹³⁾

„Szögi Mártonné akarván maga veje és Leánya közt a Szent Házasságban Izgágát tenni 12 Rh. forintra büntettetett.”¹⁴⁾

Súlyosabb természetű házastársi perpatvart egyet találunk.

Mészáros Anna késsel kétszer mellbe szúrta férjét, Orvos Jánost. Büntetése: rabság, 2 hétig kenyéren és vízen, 2 pénteken 25—25 korbács, az ítélet a piacon kihirdetendő.¹⁵⁾

1798-ban Majzlinger József 56 éves, a feleségét megverte. Dec. 5—31. fogságot szenvedett érte.

Végül ide iktatjuk egy jómódú polgárasszony végrendeletét, mely a nép családi, vallási, stb. érzelmeinek is hű kifejezője.¹⁶⁾

Az Tellyes Szent Háromság Neviben, Attyának, Fiunak és Szent Lélek Istennek neviben Amen.

Én alább irt Istennek kegyelméből elmémbe épp és egisz de Testemben beteges, azértis, elsőben Istennek ajánlom Lelkemet és Testemet a Földnek gyomrában ahonnét eredetett vette az kevés ingó és ingatlan Javaimról következő rendelkezéseket tészek et quidem.

Primo. Egy Borjas Tehenet nyári fiával edgyütt hagyom Kaszta Jánosénak.

2do Tisztelendő Pater Franciskanusokk temetésemért egy medő Tehenet.

3to Tisztelendő Pater Piaristakk Temetesemért és Misse szolgálta-tásáért (:secundum aestimationem:) egy negyedfü Tinót.

4to Boldogsághos Szűz Anyánk és Sz. Ferencz Congregatiojára, egy jó negyedfü Úszőt hagyok.

5to Egy rugot Borjut hagyok Szent Péteri Évának.

6to Szabatkán lévő szőlőmet hagyom a melly Istenben boldogult Uramtól marad, Puskás János fiainak Ferenc és Markonak hagyok.

11) Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. I. 11.

12) Tanácsi Jegyzőkönyv 1742. XII. 7.

13) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VIII. 21.

14) Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. VII.

15) Tanácsi Jegyzőkönyv 1758. III. 1.

16) Tanácsi Jegyzőkönyv 1744 X. 27.

7mo Item azon Puskás János maradékinak hagyok egy napi szántó-földet.

8vo Nem köllömben Puskás Andrásnak és Puskás Balasnak is egy egy napi szántóföldet.

9no Nyolcz napi szántó föld ezek kívül maradnak négy napi szántó föld secundum aestimationem hagyom Szent Antal Áltárára Szent Missék szolgálatokra Istenben boldogult Uram és magam Lelkönkért. Másik 4 napi szántó földet pedig Szent Joseph Oltárjára ugyan boldogult hőt-vesem és magam Lelkeirt Sz. Missék szolgálatokra.

10mo Huszta Ilona Leányinak két Aranyokat.

11mo Lossoncz Örsének hagyok egy Aranyat.

12mo Farkas Jánosnak hagyom Keresetben lévő engem illető Pusztát sok rendbéli tett szolgálattáért.

13mo Ami némő Pénz életem után fog maradni, tehát azon Pénzből ide való Ispitályra hagyok 25 Rhen. fkat az többi pedig adatassék Tisztellendő P P Franciskánusokk Szent Missék szolgáltatására.

14to Nem köllömben a melly mente Császár Katalinél vólt és nekem legáltatott aztat Tisztellendő P P Franciskánusokk hagyom ugyan secundum aestimationem az ezüst gombokal együtt és azon ára sz. Missékre apalcaltassék.

15to Az kopott Mentémet hagyom Öregh Sárkánynénak, az ezüst gombokon kívül, azon Gombok pedig eladatassanak és Sz. Misse szolgálottra adatossanak.

16to Káve szénő Szoknyámat hagyom Gyapjas Istvánnénál levő Lakos Farkas Katalinak.

17mo Egy hoszu Párnát egy fő allul edgyütt hagyom Clara névő Leányzónak, Item egy ködmeny Pruszkiket.

18vo Egy ingemet Szolgálónak hagyom Kovács Katának.

19no Item egy uj Ingemet Clara szolgálónak, az többi fehér ruhám adatassék a szegényeknek.

20mo Banában lévő szőlőimet hagyom Lossoncz Ferencz kiszebbik Uramnak, mig él eő kegyelme halála után pedig legyen Kaszta Jánosnéé, mindazonáltal Lelkemről se feledkezenek.

Melly utolsó fönt említett Csekély ingó és ingatlan lévő javaimról rendelésemet alább irt Uri személyek előtt mindenekben helyben hagyom, approbalom és saját kereszt Vonásomalis meg erősitem
Szegeden die 23tia 8bris 1743

L. S. Franciscus Lossoncz

Senator

X Szent Péteri Éva

L. S. Kerny János

L. S. Franciscus Babarczy

Senator

Ezen kívül vagy on ezen fönt Punctumban legált Pénzből Farkas Jánosnál 100 idest Száz forint.

Item Vecsernyés Mártonnál 50 f

Item Kántor Margith fiainál 8 f

HATODIK FEJEZET

Közerkölcsök

A város közerkölcsiségére jellemző, hogy szigorú ellenőrzés alatt állott az ipari és kereskedelmi élet, melynek szinte modernül megállapított szabályai voltak.

Számos feljegyzés tanuskodik ez időből amellet, hogy hogyan maximálták a munkabéreket; általában szigorúan határozták meg a munkás és munkáltató viszonyát. Gondosan ügyeltek a város éjszakai csendjére, az üzleti mérlegek pontosságára, a vásárló közönség érdekeire; gondosan ellenőrizték a be- és kiköltözéseket, s példásan büntették a botrányokozókat.

A XVIII. századbéli Szeged mozgalmas üzleti élete, kereskedelmi élénksége, útleveles bevándorlói, mulatós emberei, pletykás asszonyai elevenednek meg a pedáns és pontos régi feljegyzések nyomán.

Meglehetős húsevő nép lehetett a szegedi, mert sok tanácsi ítélet védi a vásárlók érdekeit a mészárosok ellenében.

1727-ben Pfon Jakab mészáros legényt 2 frtra büntetik, mert hamisan mért.1)

Ugyancsak 2 frtra büntetik Wagner Bertalan mészáros legényt.2)

1727-ben Wagner Fülöpöt hamis mértékért 1 frtra és ugyanakkor Pankl Ferenc mészároost is 1 frtra büntetik.3)

1730-ban Wagner Fülöpöt ismét 2 frtra ítélik, mert a borjúhúst hiányosan mérte; a jövőben ahány lat hiányozni fog a fontból, anynyi forintra fogják büntetni.4)

---

1) Tanácsi Jegyzőkönyv. 1727. I. 24.

2) Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. I. 24.

3) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. VIII. 30.

4) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VIII. 1.

1733-ban Fazekas Ferenc szenátort és mészárosot drágításért 6 frtra ítélik.⁵⁾

1735-ben Wagner Bertalant és Német Ádámot, mert a borjút nem fonszámra, hanem negyedenként mérték, elítélik 6 frtra.⁶⁾

1747-ben egy korcsmáros-mészárosot arra ítélnék, hogy szalonával a nyakában pellengéren álljon. Többek könyörgésére a büntetést 24 frtra mérsékeltek.⁷⁾

Annak jellemzéséül, hogy az ilyen büntetés mily nagy következményekkel járt, ide iktatjuk az elítélt mészáros folyamodványát:

Tekintetes Nemes Magistratus

Kegyes Patronus Uraim.

El követet Gonosságomért tegnap előtti napon az Tttes Nemes Magistratusnak megh magyarázot Sententiáját, melyet ennékem el szenvedni kölletik, tudnia illik: Hogy „az közönséges Piarcon egy darab szalonnát, és vásznat az nyakamon mindenek láttára egy egész óráigh példájul viselleyek, s annak utánna Gazdámát meghelegetvén ezen Városbúl, és határirúl ki mennyek“, alázatossan elől hozom következőképpen:

Elsőben: Én Gyarlóságombúl, de nem el tökélet gonosságombúl, és másoknak ártalmára czélozó szándékombúl az tudva levő dologban el estem,

Másodszor: Az melly jószága az kárt vallot Feleknek az én gonosságom miatt el vesztenek, azok mind megh térítettek.

Harmadszor: Miólta ezen Nemes Szabad Királyi Szeged Várossában lakásomat tartom, semminémű gonosz tételemért (mint hogy az közönséges igassággal ellenkezöt nemis cselekedtem vala) az igassagh előt bé adva, úgy büntetve sem voltam, ezen mostani gyarlóságbúl való el eset voltom, és ros sz cselekedetem legh első.

Ezekhez képest az Tttes Nemes Magistratust alázatossan kérem, hogy maga szokot igassága mellet, az könyörületességet is (mellyért az Úr Isten hasonlóképpen irgalmas, és kegyelmes szokot lenni) elől venni, és engemet az következő okra való nézve, az emlétet súlyos Sententiátúl könnyebre hozni méltószttassék.

Úgy mint: Immar Meszaros Mester Ember vagyok, Feleséges, és Gyermeke, ha szintén az Nemes Városbúl el kellett volna mennem, az súlyos sententiám által következő gyalázatom mindenüt szememre való hányás lenne, és így mind magam, Feleségem és Gyermeke holtig való földön futóvá lennének, Mellyért annak utánna, hogy ha halálhoz hasonló büntetést erdemlettem volna is, még az halálnális az en eiletem keservesebb lenne.

⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1733. IX. 4.

⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1735. II. 25.

⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. XI. 8.

Melly elől hozot dolgaim, minthogy mind az Irgalmassághoz czéloznak, azért az Tttes Nemes Magistratust továbbis alázatosan kérem, hogy az Törvénynek súlya mellet attyjai kegyességét mutatni, és büntetésemet érdemes bérre inkább fordítani ne terheltessék; Hogy azon irgalmasság által el vévén ugyan ideig való büntetésemet, ennek utánna másoknakis oktató példát adhassak, és magamot az jóban foglalván, az velem teendő irgalmasságért szolgálhassak méltó képpen, amintis minden némű engedelmességekre, és szolgálatokra magamat ajánlván, kegyes resolútiót ohajtva varok, és maradok Az Tttes N. Magistratusnak,

Alázatos szolgálja Czedler Mihály Rab.

1750-ben a helyőrség parancsnoka a Helytartótanácsnál panaszt tesz, hogy a szegedi mészárosok silány húst mérnek a Várban. A Helytartótanács utasítja a várost, hogy a Várban is jó húst mérjenek a mészárosok, rendes áron.⁸⁾

De a pékeket is megrendszabályozzák egy párszor.

1739-ben Miller József és Lindenbach András péket, mert kis zsemlyéket árultak, 2—2 frtra büntették.⁹⁾

1746-ban sok a panasz, hogy a zsemlyék kicsinyek.

„A mai naptól kezdve a mértéknél kisebb zsemlyét elkobozzák s elosztják a Ferencesek, a katonaság és az ispotály közt.”¹⁰⁾

1747-ben a várparancsnok kifogásolja, hogy Koraisz és Spiegl pékek kicsiny és formátlan zsemlyéket sütnék. 1 heti fogságot kapnak és ha még egyszer előfordul, a szégyenoszlophoz kötik ki őket. Ha azután is hibáznak, „a Tiszába merítettnek.”

„A zsemlyét mátol naponkint ellenőrzik, s a kicsinyt vagy formátlant, a kórháznak, s a raboknak adják elkobzás után.”¹¹⁾

1753-ban Spigl József pék gyakran intve volt, a közönség kárára a legrosszabb peracet és zsemlyét süti, „mások példájára a holnapi napon *aquae immergendus decernitur*.”¹²⁾

A munkabérek a következőkép alakultak:

1724-ben aratórészből búzában ötöd, árpában negyed.

1733, nyomtatásért a búzának nyolcada, árpának hetede jár.

1738-ban az aratók napszáma 3 napra 2 véka búza vagy 17 dénár.

8) Tanácsi Jegyzőkönyv 1750. VII. 27.

9) Tanácsi Jegyzőkönyv 1739. VII. 28.

10) Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. VII. 11.

11) Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. III. 20.

12) Tanácsi Jegyzőkönyv 1753. III. 16.

Kéveközők járandósága 1 véka búza. Szőlőmunkások 7 dénárt kapnak egy napra. Nádvgók ezer kévéként 1 frt 70 dénárt.

1750 júl. 9-ről keltezett helytartótanácsí határozat szabályozza a kőművesek, ácsok munkabérét, kik 45 dénárnál nagyobb napszámot nem kaphatnak.¹⁵⁾

De a Tanácsmár a század elején is pontosan maximálta a munkabéreket.¹⁶⁾

„Valamint más nemes városoknak bévett szokása szerint munkások vagy napszamosoknak fizetésük miatt dolgoznak kiadatik: úgy itt ennek is e mai naptól fogva minden gazdáknak, akármely renden levők legyenek is munkásokat fogadván, Kisasszony napjától fogvást Pünkösöd havának első napjáig három garasnál egy munkásnak; Sz. Fülöp és Sz. Jakab napjától fogvást pediglen, ahol a napok hosszabbak ugyan kisasszony napig nyolc polturánál többet adni ne merészkedjenek.“

Tanácsí rendelet írja elő különben a munkások rendes élelmezését, valamint szigorú pénzbeli büntetést helyez kilátásba azok számára, akik a közönség érdeke ellen munkabér-felülfizetést kísérlenek meg.¹⁷⁾

Anyagi- és pénzviszonyokra talán a század folyamán kialakult élelmiszerárak vetnek leginkább világot.

1733-ban a búza köblönként 90 dénár, a rozs 54, árpának pedig 48 dénár köble.

1738-ban a búza ára köblönként 1 frt 25 dénár-ra emelkedett.

Egy icce sör 1 és fél dénár.

Egy font vaj 15—20 dénár.

Egy font háj 6—9 dénárba kerül a század elején, a 20-as években.

A liba 10 dénár.

Egy pár csirke 5 dénár.

Egy pulyka 1 frt 20 dénárért kapható.

Egy pár fácán 24 dénár.

Egy pár fogoly 30 dénár.

2 nyúl viszont 25 dénár.

30 dénárért már malacot is lehetett venni.

Marhahús ára fontonként 1½—5 dénáríg hullámszik a század folyamán, a borjúhús 1—4 dénáríg. Kolbászt szálanként átlag 2 dénárért árultak.

¹⁵⁾ Országos Levéltár Helytartótanács Jkv 1750. VI. 9.

¹⁶⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1720. XII. 1.

¹⁷⁾ Tanácsí jegyzőkönyv 1720. XII. I.

A bor is olcsó volt. 1738-ban 1 frt 35 dénárért egy akó szegedi bort lehetett kapni.

Miután a bor olcsó volt, részeg ember is akadt néha a városban.

1743 március 6-án 60 botra ítélik Német Andrást részegségért és mert ily állapotban szomszédjainak terhére volt.¹⁸⁾

1744-ben Uros rác, csunya szavakkal illette Petrovics Lázár kapitányt. Miután Uros részeg volt, kérje meg a kapitányt és utána üljön 3 napig áristomban.¹⁹⁾

Védtek a lakosság éjszakai nyugalmát, az uccák rendjét, tisztaságát és közbiztonság szempontjából szigorúan ítélték meg a csavargókat is.

1777-ben 25—25 botra ítélték Móra Mihály és Szabó Mihály lakosokat, mert az esti harangszó után az uccán hangoskodtak.²⁰⁾

Éjszakai csavargásért botbüntetés járt, s a kisbírók ellenőrizték a csavargókat.

1730-ban találunk egy esetet, amikor Börcsök Mihály és Balog István fiát, kik éjjel csavarogtak, 30—30 pálcára ítélik, de a szülőket is 4—4 frt bírsággal sújtják.²¹⁾

1743-ban Szabó József polgárt éjszakai csavargásért 50 botra, Huszta Györgyöt és Lovászy Ferencet szintén 50 botra ítélik.²²⁾

De megbüntették azt a polgárt is, aki nem átallott egy-egy ilyen rossz hírű csavargót a házába befogadni.

1754-ben Hegedüs Tamást 50 botra ítélik egy ilyen vétségért.²³⁾

Köztisztasági kihágást is találunk. Petriczki Vilmos és Vappel Mátyás vétettek a köztisztaság ellen és ezért 1—1 frt büntetést kaptak, kihágásuk szemérmesen mint „bizonyos kihágás“ van az 1724-i tanácsi jegyzőkönyvekbe elkönyvelve.²⁴⁾

De nemcsak éjjel tartottak szigorú rendet, hanem nappal is óvták a lakosságot minden botrányos dologtól.

Reizner: Szeged története c. munkája a gyanús nők kiseprűzésének számos esetét közli.²⁵⁾

18) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. III. 6.

19) Tanácsi jegyzőkönyv 1744. VIII. 12.

20) Tanácsi Jegyzőkönyv 1777. I. 3.

21) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. III. 21.

22) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VIII. 29. és VIII. 11.

23) Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. X. 18.

24) Tanácsi Jegyzőkönyv 1724. VIII. 24.

25) Reizner: Szeged története III. k. 88. l.

Ha nőtlén embert vettek fel a polgári kötelékbe, kikötötték, hogy házat szerezzen, s „Feleséget venni magának mentül hamarabb el ne mulassza.“²⁶⁾

Botrányos beszélgetésért is szigorú büntetést szabtak ki.

Zsák Istvánné Dékány Erzsébetet pl. mert a katonákkal rendetlenül beszélgetett, 50 korbácsra ítélték.²⁷⁾

Sipos Erzsébetet és Solty Annát pedig a városból kitiltották.²⁸⁾

Egy ilyen ítéletet a század elejéről²⁹⁾ teljes egészében itt közlünk:

„Simi Sára, Dombai Mihálynak felesége, mind botrányoztató életére nézve azért, hogy már egyszer ezen nemes városbul oly conditio alatt, hogy vissza többé ne jönné, kiküldetett, mégis azzal nem gondolván visszajött, mind pedig azért, hogy Kecskemét városából kicsapatott: mások rettentő példájára a holnapi napon alkalmas idővel hóhér által kicsapattatik.“

De kicsapatták néha a nyelves asszonyt is.

1721-ben Osgyáni Istvánné Kérdő Anna rossz nyelvéeért ismételtén büntetve volt. Ha még egyszer nyelveskedik, 100 pálca lesz a büntetése, s azután „az ura hátára kötve kicsapatik.“³⁰⁾

Szítás Jánosné Molnár Kata nyelvességért 2 frt büntetést kap.³¹⁾

Vékes Mártont „mivel nagy nyelvvel volt a tanács előtt,“ 6 frtra ítélték.³²⁾

Szeged közönségének azonban nemcsak lelki, de testi biztonságára is gondosan vigyáztak.

1720-ban a Tanácsí Jegyzőkönyv XII. 1.-be beiktatva a következő határozatot találjuk:

„Mivel a pipások nád között és falak alatt gondatlanul dohányoznak és az illetén rossz szokásukból tűzbeli veszedelem s a. t. következhetik, azért mindenek, valakik piacon, utcákon úgy falak alatt, mindannyiszor valamennyiszor dohányozni láttatnak, s tapasztaltatnak, hat forintra büntetettnek.“

Szeged városába, ahol az uccák tisztaságára, az éjszaka csendjére, köz- és tűzbiztonságra, a nappalok botránymentes nyugalma

²⁶⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1728. X.

²⁷⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1743. IX. 2.

²⁸⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1756. II. 7.

²⁹⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1720. 109. 1.

³⁰⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1721. IX. 4.

³¹⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1721. VIII. 18.

³²⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1724. VI. 27.

és a vásárló közönség érdekeire oly gondosan vigyáztak, nem volt könnyű dolog bejutni és itt simán letelepedni.

1729-i tanácsi határozat szerint, aki vidékit szállásra befogad és azonnal be nem jelenti, első ízben 6 frt, másod ízben 12 frt bírságot fizet.³³⁾

1743 május 9-én Boros Gergely útlevél nélkül érkezett Lőrinci-ből, tehát csavargó és 50 botot kap.³⁴⁾

1744-ben Végh Péter és Tóth Márton a komárommegyei Füssből útlevél nélkül jöttek, 20—20 botra ítélték őket.³⁵⁾

1757-ben Petrics István és neje Erzsébet, útlevél nélkül jött be a szomszédos Gyáláról a városba. A férj 30 botot, a nő 20 korbácsot kapott.³⁶⁾

Viszont az elköltözés se volt minden áldozattól mentes.

1739-ben a Tanács azt a határozatot hozta, hogy miután sokan elköltöznek, „minden költözőtől pénze tizedrésze elveendő.”³⁷⁾

Általában a közerkölcsőknek nemcsak a város volt az őrzője, hanem a papság és a céh is. Például megtörtént, hogy a plébános két embert a város által eltiltatott attól, hogy bizonyos Rottensteinné-hoz járjanak.³⁸⁾

A céh-rendszabályok közül erkölcsi szempontokból legrészletesebben vannak kidolgozva a szabólegények artikulusai 1786-ból.³⁹⁾

33) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. I. 3.

34) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. V. 9.

35) Tanácsi Jegyzőkönyv 1744. X. 7.

36) Tanácsi Jegyzőkönyv 1757. XII. 5.

37) Tanácsi Jegyzőkönyv 1739. III. 20.

38) Tanácsi Jegyzőkönyv 1755. III. 10.

39) Hilf: A szegedi iparosság története. 1829. 253—256. l.

HETEDIK FEJEZET

Házasságtörés és paráznaság

A XVIII. században Szegeden, épp úgy mint az ország többi részein, rendkívül szigorúan ítélték meg a házastársi hűség megsértését. Az ítélet legtöbbször halálos, azonban a megkárosított fél hűtlen házastársának „az életet ajándékozhatja“ és ilyen esetben az ítélet legtöbbször pénzbírságra, néha testi fenyítékre és kiutasításra változtatható.

A megcsalt férjet, vagy feleséget rendszerint megkérdezték, kívánja-e a bűnös halálát, s bizony volt olyan eset is, mikor a megcsalt férj vagy feleség bosszúja a halálos ítéletet követelte.

Azonban nemcsak a hűtlen félt büntették, hanem bűntársát is, — enyhébb formában (pénzbírság, tömlöc, testi fenyíték).

A házasságtörést azonban, mint az iratokból kiderül, bizonyítani is kellett.

Szigorúan ellenőrizték a különváltan élő házastársakat, ahol a hűtlen felet legtöbbször visszatérésre, vagy néha a városból való távozásra szólították fel.

A halálos ítéleteket többnyire felterjesztették a király elé, aki jószívével sok esetben kegyelmet adott.

Egyéb büntető megtorlásként szerepelt még: a házasságtörő fél szégyenoszlop elé való állítása és a bűnös makacs tagadása esetén a tortura, azaz kinvallatás.

Az egyszerű tanácsi határozatok és ítéletek mögött (melyekből most itt alább mutatványokat közlünk) a népnek a házasság szentségébe és a puritán tiszta családi életbe vetett szigorú és erkölcsös hite nyilvánul meg.

1729-ben Kókai Lőrinc neje tisztességes férjét többször elhagyta; emiatt többször büntetve is volt; 3 pénteken át 100—100 korbácsot kap.¹⁾

¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. VIII. 23.

1730-ban Kissné Sibak Anna házasságtörést követett el Maklári Pál legénnyel. A férj előhivatván kijelentette, hogy „maculam condonat” — megbocsájtja a bűnt.

Tehát nem ítélték halálra, hanem „a házassági kötelék durva megsértéseért” a nyilvánosság előtt 100 korbácsra. A nő tovább erkölcstelenkedett, s ezért a férje súlyosan megverte és meg is vérezte. A második ítélet a nő ellen: 24 frt.²⁾

Simony János felesége ellen házasságtörési vádat emelt. Mivel nem tudta bizonyítani, az ítélet az volt, hogy „éljenek együtt.”³⁾

„Minthogy Palotaj Szabó István T. N. Veszprém varmegyéből való, jölehet felesége nem lévén, mindazonáltal egy városi embernek feleségével el szökött és itt nálunk tapasztaltatván, Tömlöczben alkalmas ideig lévén, hogy azért az eo rossz cselekedete büntelen ne maradjon két pénteken száz-száz pálcával megverettetik.”⁴⁾

Ifj. Balog Imre bűnözött „bizonyos nővel.” Neje, nemes Sövényházy Zsuzsanna megbocsájt neki és életéért könyörög a tanács előtt.⁵⁾

Érdekes humánus határozat a következő:

Kovács Péter 50 botot kapott, bűntársa Szokolai Erzse, miután törékeny testű nő, csak 20 korbácsot.⁶⁾

A kivallatás alkalmazásáról a házasságtörőnél, az első határozat 1742-ből való.

Ballos Mihály ötször vétkezett Homoki András nejével. Az asszony tagadt, mire torturára utasították; a kínzó szerszámok láttára vallott. Ügyének főtárgyalását későbbre halasztották, s nincs nyoma, hogy mi lett vele.

Ballos Mihályt, miután neje Dege Zsófia megkegyelmezett az életének, csak 40 frtra ítélték.⁷⁾

Pár évvel később, már pontosabb felsorolását találjuk a kínzó vallatásnak.

Nagy Istvánné Pesti Ágnes házasságtöréssel vádolták. Tagadt. 3 fokú tortura:

I. A hóhér eszközeinek mutogatása.

II. Ujjak szorítása.

2) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VIII. 26.

3) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VIII. 12.

4) Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. XII. 7.

5) Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. VI. 28.

6) Tanácsi Jegyzőkönyv 1740. V. 27.

7) Tanácsi Jegyzőkönyv 1742. VIII. 29.

III. Spanyol csizma.

Miután a III. próba után is tagadott, felmentették.⁸⁾

Voltak egyszerű ítéletek is, mint pl. a következő:

Körösi Pálné Süly Márta 40 frt, bűntársa Kátai István 24 frt.⁹⁾

Azelhagyott és megcsalt házastárs bosszúja néha igazán engesz-
telhetetlen volt.

Moyses Ilona, Szabó István kecskeméti lakos felesége házasság-
törésért fogva van Szegeden. A szegedi tanács kérdezteti a férjet,
hajlandó-e nejének az életet ajándékozni. Kecskemét írja, hogy
Szabó a Tanács előtt így nyilatkozott: „*Inkább haláláért, mint éle-
téért lihegek.*“¹⁰⁾

Baj néha a legjobb családokban is történt.

Makra János a választott communitas tagja. Neje Kónya Ilona.
Makra házasságtörést követett el. Neje megkegyelmez az életének
azzal a feltétellel, ha őt megbecsüli, vele keresztényi módon él, s
2 gyermekét illően ruhazza és neveli.

Miután ezt megigérte, az ítélet: 50 frt a városnak, 6 frt a feren-
ceseknek, s a bűnöst a választott communitas tagjai közül törlik.¹¹⁾

Érdekes feljegyzés a következő is: Lantos Ilona, Hódi Ferenc
neje, esküszik, hogy látta, mikor Hódi István neje Kónya Anna
Császár Mihállyal házasságot tört. Hódi István az életet ajándékozta
nejének.¹²⁾

Fejes Tamás Csizmadia Ferenc özvegyével vétkezett. A nőt
szégyenoszlophoz kötötték, mellékbüntetése 30 korbács és kiutasí-
tás. A férfit, miután neje, Slezák Mária életének megkegyelmezett,
100 frtra ítélték.¹³⁾

Rékási József is megkegyelmez házasságtörő neje Bosnyák
Erzsébet életének, „*de csak most az egyszer.*“ Az asszony 50 kor-
bácsot kap és elbocsájtatik.¹⁴⁾

Vincze János is megkegyelmez nejének Csányi Juditnak és
Ambrus József is házasságtörő feleségének, Paxy Katának.¹⁵⁾

8) Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. XI. 26.

9) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. XI. 20.

10) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VII. 10.

11) Tanácsi Jegyzőkönyv 1745. V. 28.

12) Tanácsi Jegyzőkönyv 1745. XI. 21.

13) Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. IX. 18.

14) Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. VIII. IX.

15) Tanácsi Jegyzőkönyv 1755. X. 15. és X. 19.

Nem túrték a concubinatus sem. Jeger Vencel és Vuprat Magda csehországiak, együtt élnek, kiutasíttatnak, Jeger káromkodásért még 40 frtot fizet.¹⁶⁾

Hallállal büntették a bigamiát s polygamiát is.

1744-ben Vörös Mihályt bigamia miatt lefejezték.

Kis Ilonát, ki hozzámment Vöröshöz, noha tudta, hogy Erdélyben már megesküdött egy nővel, 30 korbácsra és a városból való kicsapatásra ítélték.¹⁷⁾

A gyömrői Táros Erzsébetet rábizonyult polygamia miatt lefejezték.¹⁸⁾

Viszont meghatóan érdekes a következő történet:

Nagy Mátyást bigamiáért halálra ítélik. Első felesége, Kis Maris 1723 január 19-én megjelenik a Tanács előtt és így szól: „Nem gyönyörködöm halálában.”

Erre az ítéletet 40 frtra mérséklék.¹⁹⁾

Dugonics Példabeszédek című munkája II. kötetének 254. lapján a következőket olvassuk:

„Ennek előtte az én gyermekségemnek üdején a szabad királyi városokban (így Szegeden is) a volt szokás, hogy a szemtelen ifiakat ha valamin rajta kapták elsőben tömlőcbe vitték, azután 12 pálcára kárhoztatták. A nevezetesebb Polgároknak fiait, kiknek gyöngébb bőrök voltak, vagy atyáik vagy rokonaik 12 pálczát 12 frttal váltották föl. Ezeket a 12 forintokat bika pénznek nevezték.²⁰⁾

Ha a XVIII. századbeli szegedi erkölcsöket vizsgáljuk, feltűnő az a puritán felfogás, amellyel a város vezetői a lakosság könnyebb fajsúlyú rétegét kordában tartják, ahogy a botrányos erkölcsi életet megrendszabályozzák. A gyanús nőket a lehetőség szerint kiparancsolták a városból, a paráználkodó, vagy botrányoztató magaviseletű polgárokat pedig szigorúan megfegyelmezték.

Egy pár ilyen eljárás leírását közöljük a Tanácsi Jegyzőkönyvek különböző évfolyamaiból:

Kátai Mihály molnár 5-ször vétkezett Csetényi Mihályné Kaszás Katával, Kátai ezt nem tagadta, de Kaszás Kata tagadta. Kátait

¹⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. XII. 19.

¹⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1744. V. 7.

¹⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. I. 29.

¹⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1723. I. 19.

²⁰⁾ Dugonics: Példabeszédek II. k. 254. l.

elítelték 20 frtra, Kaszás Katát felmentették, mert Kátai semmit sem tudott bizonyítani. A férfit elítélték azon jogelv alapján, hogy „nem éri sérelem, ha önként bevall egy bűncselekményt,“ — még akkor sem, ha nem történt bűncselekmény, Kátainét pedig, aki Kaszás Katát becsmérelte, 2 hétre bezárták.²¹⁾

Dávid Eörse, vásárhellyi Bitang asszony az nemes Városház kiigazított.²²⁾

Catharina Horváth a nemes városból excludaltatik, úgy hogy ha ezután it találtatik Hóhér által kicsapattatik.²³⁾

Minthogy Kotsis István Herédi Pál feleségével paráználkodott, s többekkel gonosz életet élt, azér ezen cselekedeteiért három rendben ötven pálcával megverettetik, azután hóhér által kiverettetik.²⁴⁾

Érdekes ítélet a következő: Bálint Péter legény teherbe ejtett bizonyos Mindszenti Ilonát, azután Budai Erzsébet asszonyt. Büntetése: „Tekintettel minőségére 15 frt.“²⁵⁾ Hogy milyen szempontból minősítették, nem tudjuk.

Viszont Petriczky János fiát Pált, aki egy szűzet megszeplőstett, kiengedik a börtönből, mert házasságot ígért.²⁶⁾

Furcsa büntetést kapott Kertész Mihály felesége Szabó Katalin, akit az ura este 8 óra után egy diákkal megfogott. Az asszony nagyon tagadott, a férj meg is bocsájtott neki.

Ítélet: mindkettő haját levágni, a nő pedig 3 pénteken át 100—100 korbácsot kapjon.²⁷⁾

Tiki Médl felsővárosi kocsmárosnét katonai kirurgussal egy ágyban találták. Miután joga van itteni adósságait behajtani, Szent György napig itt maradhat, de azután kiűzetik.²⁸⁾

1737-ben, pár évvel az előbbi ítélet után, újból a következőket találjuk.

Dicki Medl és Ringl Kata 3 nap alatt tartozik elmenni, különben kiséprűzik.²⁹⁾

21) Tanácsí Jegyzőkönyv 1720. VI. 10.

22) Tanácsí Jegyzőkönyv 1725. 187. 1.

23) Tanácsí Jegyzőkönyv 1726. 351. 1.

24) Tanácsí Jegyzőkönyv 1726. 212. 1.

25) Tanácsí Jegyzőkönyv 1730. VI. 14.

26) Tanácsí Jegyzőkönyv 1730. VII. 8.

27) Tanácsí Jegyzőkönyv.

28) Tanácsí Jegyzőkönyv 1732. IV. 7.

29) Tanácsí Jegyzőkönyv 1737. III. 22.

Egy másik ügy:

Bolgó Katát parázñasággal vádolják. Bizonyíték nincs. Férje kérésére szabadon hagyják.³⁰⁾

Tiszta György özvegyét, Ilonát, viszont parázñaságért 30 korbácsra és kiűzetésre ítélik.³¹⁾

A sok női szereplő mellett akadnak azonban férfiak is elegenden, például:

Haraszti Pált paráználkodásért 30 botra ítélik.³²⁾

Sőt a hódításokkal kísérletezőt is szigorúan büntetik.

Hódi Miklós nőtlen, ki Nyiri Kata férjes asszonyt parázñaságra akarta kényszeríteni, de szándékát végre nem hajthatta, 50 korbácsra ítélték.³³⁾

Szabó András 1743-ban bepanaszolja, hogy nejének Kátai Ferenc nőtlen legény bectelen ajánlatot tett. Az „udvarló“ 60 botot kap.³⁴⁾

Polegran Lőrinc, Péter pankotai oláh pap fia, egy leány megromlásáért két ízben kapjon 100—100 botot.³⁵⁾

Pirkhofer Károly mészáros erőszakot tett Temanter Rózá, 12 frtra ítélték.³⁶⁾ De Pirkhofernek protekciója volt, azért kapott ilyen enyhe ítéletet; — ugyanis Sax Zakariás szenátor házában lakott.

László József tatai nőtlen legényt parázñaságért kiutasították, de előbb 60 botot kapott.³⁷⁾

Egész kis regény derül ki a Tanácsi Jegyzőkönyv VII. kötetének 14. lapjáról:

Először egy ítélet van arról, hogy Kallovics Ferenc elcsábította Móricz Erzsébetet és 12 frtra büntetik. Valamivel lejjebb ott a végzés, hogy Móricz Erzsébetet kiseprűzik a városból, mert gyermekét kitette.³⁸⁾

Ugyancsak drámai izgalmasság árad a következő történetből:

Szomoru Mátyás galántai születésű 40 éves, mostoha leányával, Borbálával aratáskor vétkezett a mezőn. A leány terhes lett.

³⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. VI. 28.

³¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. XII. 6.

³²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1738. VII. 28.

³³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1742. IX. 3.

³⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VIII. 23.

³⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VII. 5.

³⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1744. VI. 24.

³⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1745. III. 24.

³⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1745. VII. 14.

Szomoru János 1753 dec. 20-án bűnét a Tanács előtt beismerte.

1754 január 10-én halálra ítélték, január 13-án kalodába tették a városháza előtt, s a következő hétfőn lefejezték.³⁹⁾

A mai gyermektartási perek egyszerűbb ősi elintézéseit a következő esetek:

Temesváry Jakab teherbe ejtette Kormányos Ágnest. Fizessen a lánynak 20 frtot, s a városnak „a botrányért“ 12 frtot.⁴⁰⁾

Josa Mihály teherbe ejtette Rósa Gergely cselédjét. 50 bot. Ha a gyerek meglesz, 3 éven át 30—30 frt. Dábó János juhász jótáll érte, hogy Josa nem szökik el, így szabadon bocsájtják.⁴¹⁾

Végül egy érdekes határozat, mely éles világításban mutatja, mily komoly és kérlelhetetlen szigorú gondolkodású volt erkölcsi tekintetben a XVIII. századbeli szegedi kispolgár.

Vékes Ágoston be akar lépni a csizmadia céhbe. Nem vették fel, mert már sokan vannak. Fellebbezett a tanácshoz, mely azon a címen utasította el, hogy „paráználkodással bemocskolta életét.“⁴²⁾

³⁹⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1753. XII. 20. és 1754. I. 10. 13.

⁴⁰⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1755. II. 19.

⁴¹⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1756. II. 16.

⁴²⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1756. XII. 13.

NYOLCADIK FEJEZET

Verekedések

Szeged városának régi XVIII. századbeli jegyzőkönyvei aránylag nem sok verekedésről tanuskodnak. Pedig bizonyára a régi Szegeden épúgy, mint a maiban, vagy bármikor, bármerre a világon, sokszor csattanósan intézték el a nép egyszerű gyermekei az elmérgesedett, vagy köztük hirtelen felmerült vitákat.

Abból, hogy a büntetések nem nagyon szigorúak, arra következtethetünk, hogy nem vették túlságosan megbotránkoztatónak ezeket a dolgokat. Csak ritkán jár ki verekedésért tömlőc, legtöbbször csak pénzbírságot rónak ki a heves, magukról könnyebben megfélemlező, mérges természetű polgárokra.

Igaz ugyan, hogy sok esetben nem csak a büntetéspénzt kell leróni, hanem a hatóság állapítja meg a rövidebbet húzó fél fájdalomdíját, sőt még hozzá ennek az esetleges kárát is meg kell a tettesnek, azaz a verekedőnek téríteni. Sőt az esetleges orvost, sebészt is a támadó fél költségére vehetik igénybe.

Abból, hogy orvos, sebész, borbély kellett, s abból, hogy kárpótlásul elégszer kellett fizetni egy-egy szétrongyolt ruháért, tönkresilányult kalapért, arra kell következtetnünk, hogy ezek a tanács törvényszéke elé kerülő esetek egész komoly, nagy verekedések voltak.

A visszaeső verekedőt súlyosabban megbírságolták, például: Farkas Jánost ismételt verekedésért 100 frtra ítélték.

A városháza előtt nagy tömeg követelte kiadatását (hogy meg-lincselje?), de a tanács nem engedett.¹⁾

Petriczky Vilmos véresre verte sógorát, Miller Józsefet: 4 frtot fizet, a kártérítésben pedig megegyeztek.²⁾

Egy év múlva, ugyancsak ez a Petriczky Vilmos, aki kovács-

---

1) Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. II. 16.

2) Tanácsi Jegyzőkönyv 1726. III. 9.

mester volt, pálcával megvert egy cigány kovácsot. 2 frt büntetést és a cigánynak 4 frt fájdalomdíjat fizetett.³⁾

1727-ből még a következőket olvassuk: „Petriczky Vilmos kovács mester maga céhmesterét Pergpaur ur ökegyelmét megverni nem félemltet; miért törvény szerint nagy büntetést érdemelt volna, mindazáltal mostan nem többre, mint 6 frtra büntettetik.“⁴⁾

Ez az izgága ember sógora volt Miller szenátornak, s így némi protekciója lehetett.

Gera Miklós „minden ok nélkül“ megverte Feketü Ferencnét; a bíróságnak 4, az asszonynak pedig 2 frtot tartozik fizetni.⁵⁾

Gombkötő Jakab megverte az anyósát; igen enyhén csak 4 frtra büntetik.⁶⁾

Chaltenegger János megverte Olá Magdolnát. Büntetés 6 frt, fájdalomdíj 3 frt.⁷⁾

Tiki Medli (az előző fejezetből ismert gyanús korcsmárosné) berohant Firber Tóbiás özvegyének házába és megverte. 2 frtra büntették.⁸⁾

Nagyobb verekedés lehetett a következő: Ridl Péter és Straub János cipészek megverték Horky Vencel cipészt, s Horkynét, ki férjének segíteni akart, a fején „halálosan“ megsebesítették.

Straubot 8 frtra, Ridlt 12 frtra ítélték.⁹⁾

Alaposan helybenhagyhatta ifj. Török Ferenc Fischer Jánost, mert az ítélet szerint

az orvosnak 4 frt,

a sértettnek 4 frt,

a bíróságnak 6 frtot kellett fizetnie; „amig nem fizet, nem eresztik ki.“¹⁰⁾

Szigorú büntetésben részesült Martonosi Farkas, aki bottal megütötte Körmöndi Imre kisteleki postamestert. 100 botot kapott.¹¹⁾

Ugyancsak 100 botot, vagy 12 frt büntetést kapott Kiss Mózes

3) Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. XI. 4.

4) Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. V. 13.

5) Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. III. 29.

6) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. VII. 26.

7) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. VII. 26.

8) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. I. 14.

9) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VIII. 28.

10) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VII. 11.

11) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VII. 21.

csősz, ki mostohaanyját megrugdosta, édesapját pedig fején megütötte.¹²⁾

Sebesthy Márton Fülöp Mihály nejét ok nélkül megverte, 3 frt büntetést kapott.¹³⁾

Janda János megverte Poraczky Jánost; 6 frt büntetést kapott és a sebészt is ő fizeti.¹⁴⁾

1738-ból találjuk a következő feljegyzést:

Eillinger Mátyás véresre verte Petriczky Vilmos kovácsot; fizet 12 frtot.¹⁵⁾ Szóval a híres verekedő is kikapott.

Alapos nézeteltérés lehetett Vidakovics Péter és Takács Márkus között. Vidakovics véresre verte Takácsot.

Orvosnak 10 frt

Sérültnek 10 frt

Erőszakért 10 frt

Büntetés 12 frt

Összesen 42 frtra ítélik és amíg le nem fizeti, ül.¹⁶⁾

Ha a gazda keze nagyon is eljárt, ez csak egyszerű ügy volt.

Benkóczy Mátyás szolgáját Markics Markót megsebesítette: fizessen a sebésznek 6 frtot.¹⁷⁾

Viszont a visszaeső bűnöst már szigorúan ítélték meg, például:

Wagner Lipót mészáros a segédjét csúnyán megverte. Miután ilyenekért már sokszor volt büntetve, 4 napig raboskodik kenyéren és vízen és fizet a segédnek 6 frtot.¹⁸⁾

Simon Ferenc megverte Csizik Jakabot. 50 bot. Elszakított mellényéért és nyakkendőjéért 2 frt.¹⁹⁾

1754-ben négy mészároslegény úgy megverte Asztalos Ferenc szőlőcsősz, hogy a lábát is eltörték.

Büntetésük egyenként 6 frt, összesen 24 frt. Ebből 6 frt a sebészé, 6 frt a sértetté, 12 frt a városé. A főverekedő Pfon János mészáros volt.²⁰⁾

12) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. XII. 12.

13) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. VI. 4.

14) Tanácsi Jegyzőkönyv 1735. XII. 12.

15) Tanácsi Jegyzőkönyv 1738. VIII. 14.

16) Tanácsi Jegyzőkönyv 1740. IV. 22.

17) Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. III. 6.

18) Tanácsi Jegyzőkönyv 1774. X. 3.

19) Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. III. 11.

20) Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. I. 4.

Ebben az esetben többen mentek neki egy embernek, míg a következő esetben:

Dejanovics József szegedi fiú jogász volt Egerben. Nagy verekedést csinált iparos legényekkel, s hazajött. *In contumaciam* elmarasztalták Egerben 66 frt 55¹/₃ kr-ban. 1771-ben az egri püspök átír a városnak, hogy hajtsák be rajta.²¹⁾

Elég fizetnivalója volt Cseh Andrásnak is, aki egy Baranyi ezredbeli katonát rútúl megvert:

Az orvosnak 3 frt.

A fájdalomért 3 frt.

A katona eltört kardjáért 3 frt.

A katona tönkretett kalapjáért 1 frt.

Összesen 10 frt, viszont büntetést nem szabtak ki.²²⁾

Végül Kovács Máttyás esetét kell emlitenünk, aki a kocsmában úgy megverte Szellő Istvánt, hogy belehalt. Miután ez kezdte a verekedést, Kovácsot csak homagiumra, azaz 40 frtra ítélik.²³⁾

Szólnunk kell még a kocsmai verekedésekről is. Ezek se lehetnek zajosabbak Szegeden, mint másutt az országban. Sem a büntetések, sem az esetek jegyzőkönyvei nem mutatnak erre.

Párat itt közlünk belőlük:

Kónya János poharazás közben megsebesítette Körmöczi Jánost, 12 frtot fizet.²⁴⁾

Ábrahám János Uzsorás Mihály szájához vágta a kancsót és megvérezte.

Büntetés: 12 frt.

Sebésznek: 7 frt.

Sértettnek: 7 frt.

Ridegh Katona János Uzsorásnak csak a melléhez vágta a kancsót: 6 frt.²⁵⁾

Azután egy virtuosos legény, úgy látszik mulatás közben, bizonyos Juhász János összetörte Orbán János hegedűjét; 3 frtot fizet neki érte.²⁶⁾

21) Tanácsí Jegyzőkönyv 1771. VIII. 31.

22) Tanácsí Jegyzőkönyv 1775. IX. 16.

23) Tanácsí Jegyzőkönyv 1732. VII. 11.

24) Tanácsí Jegyzőkönyv 1733. VI. 5.

25) Tanácsí Jegyzőkönyv 1734. I. 11.

26) Tanácsí Jegyzőkönyv 1740. I. 15.

A verekedés közben történt emberölést a gyilkosságtól megkülönböztették.

1727-ben Kerepesi Istvánt úgy megkéselték, hogy sérüléseibe két hónap múlva belehalt. Kinyomozták, hogy támadói öten voltak, úgymint: Csordás András fia, János, Kopasz Török István, Szücs Pál, továbbá Antal Imre fia és Nagy Péter fia. Miután nem lehetett megállapítani, hogy ezek közül melyiknek a késszúrása okozta a halálos sebet, a büntetéseket nem emberölésben, hanem csak verekedésben marasztalták el és egyenként 6—6 frtra ítélték.²⁷⁾

Két évvel előbb, 1725-ben történt, hogy Bakó József a sógorát bottal megütötte s a sógor néhány nap múlva meghalt. „Miután világosan nem jött ki, hogy attól halt meg“, a verekedő Bakó Józsefet csak 25 frtra ítélték.²⁸⁾

Nemcsak magát a bűncselekményt vették figyelembe, hanem a tettes személyi körülményeit is. 1732-ben Győri János Pál nevű szolgáját törrel megsebesítette; ezért csak 6 frtra ítélték, — „tekintettel a tettes nagy szegénységére“.²⁹⁾

---

²⁷⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1727. jan. 21.

²⁸⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1725. május 16.

²⁹⁾ Tanácsí Jegyzőkönyv 1732. dec. 15.

KILENCEDIK FEJEZET

Egyéb bűncselekmények és büntetések

A fellendülésnek induló, egyre jobban benépesedő város polgárai az emberi hibák és gyarlóságok útjain el-eltévelyedtek.

A szegedi polgár felfogása a családi életről, rendről, botránykerülésről, erkölcsről, általában a század vallásos hangulatának megfelelően meglehetősen puritán volt. De azért az emberi indulatok megfékezésénél, már a beszéd, a nyelv körül is sok hiba történt. Elég sok becsületsértési, rágalmazási pere volt Szegednek a XVIII. században.

A gazdag és szegény közötti viszony se lehetett ideális már akkor sem, mert elég sok tolvajlás fordult elő. Léha és könnyelmű ember is lehetett szép számmal, kikerül belőlük az orgazdák és eladósodottak, a törvény embereit nem tisztelők serege.

Az élet bizonyára a XVIII. században is megjárta a maga variációit, s a szegedi tanács is eleget törhetett néha a fejét, hogy a sablontól eltérő esetekben, szintén a sablontól eltérő megfelelő megtorlást alkalmazhasson. Ezért találhatók különös büntetések is, a régi Tanácsi Jegyzőkönyvek sárgult lapjain.

Ezek a lapok elég sűrűn szerepelnek a régi város káromkodó magyarjai.

Mindjárt a század elején 1722-ben a következő feljegyzést találjuk:

Osgyáni Istvánné Kérdő Anna már ennek előtte is rossz Istentelen nyelvességeért kijs nem gondolván Isten és Világ Törvényeivel, sem azokkal büntetésével rútul káromkodot, amint ennek előtte is bizonyos büntetést szenvedet, most ismét reiterálta jól lehet ugyan más büntetést is megérdemelne, mind az által bizonyos okokra nézve pro hinc et nunc

Tizenkét forintokra büntettedik és olly conditióval, hogy egy hét alatt le tegye máskint száz pálczával megverettedik és ha többször az Istentelen nyelveskedésben és káromkodásában tapasztaltatik, az Ura hátára kötöztetvén Hóhér által ki csapattatik el végződött die 4 7 br 1722.¹⁾

Felváltva testi fenyték, pénzbírság, néha tömlöc a megtorlása a csúnya beszédnek.

Eötvös János nagy káromkodásért 4 frt.²⁾

Káli Sebestyén 2 frt.³⁾ Lendvai Ferenc 3 frt.⁴⁾ Martonosi Farkas polgár, miután már néhány napot ült is, csak 20 bot.⁵⁾

Nemes András özvegye Sándor Judit 30 korbács.⁶⁾

Zsoldos Péterné Tóth Borbála 50 korbács, miután nem javítható, visszaesés esetén kiűzik.⁷⁾

Kuter Albert, Csányi György szolgálja 50 bot.⁸⁾

Oláh Bozsó 50 bot.⁹⁾

Krupicska György hajdú, káromkodó, részeges, veszekedő 100 bot, ha meg nem javul kiűzik.¹⁰⁾ Labdás Pál: 50 pálca.¹¹⁾ Csontos György: 50 bot.¹²⁾ Kátai Mihály özvegye Kőszegi Judit: 80 korbács.¹³⁾

Kónya Demeter közönséges káromkodásért 1 heti áristom kenyéren és vizen.¹⁴⁾ Mokos György: 24 bot,¹⁵⁾ Rácz György kondás valakinek „Istenét és lelkét káromolta: 50 bot.”¹⁶⁾

Pálffy Ferenc: 3 nap kenyéren és vizen.¹⁷⁾

Süli Bálint: 30 bot.¹⁸⁾

Kis Péter, Baranya János: 30—30 bot.¹⁹⁾

1) Tanácsi Jegyzőkönyv 1722. IX. 4.

2) Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. VII. 21.

3) Tanácsi Jegyzőkönyv 1728. V. 19.

4) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. VII. 24.

5) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. V. 1.

6) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. IV. 7.

7) Tanácsi Jegyzőkönyv 1734. VII. 7.

8) Tanácsi Jegyzőkönyv 1734. X. 1.

9) Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. VII. 15.

10) Tanácsi Jegyzőkönyv 1738. I. 8.

11) Tanácsi Jegyzőkönyv 1739. XII. 30.

12) Tanácsi Jegyzőkönyv 1740. I. 4.

13) Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. IX. 6.

14) Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. I. 31.

15) Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. IX. 16.

16) Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. VIII. 26.

17) Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. VIII. 8.

18) Tanácsi Jegyzőkönyv 1755. III. 1.

19) Tanácsi Jegyzőkönyv 1755. V. 1.

Simon Ferenc: 100 bot,²⁰⁾ Tóth János napszámos: 25 bot.²¹⁾ Amint ebből az árjegyzékszerű összeállításból látjuk: a büntetések igen különbözők voltak; ennek az a magyarázata, hogy a visszaeső bűnöst súlyosabban büntették, mint aki először vétkezett.

A rágalalmazók közül elsőnek szerepel Szeged híres rossz életű kocsmárosnéja a következőképen:

Tiki Medl Aichinger István péterváradi ács nejéről hamisságokat írt Meczker Gáspár ácsnak: büntetése 6 frt.²²⁾

Vragality János neje Hajdu Anna Mária kerítéssel vádolja Maistagh Dorottyát, Horváth János nejét. Mivel bizonyíték nincs, a vádlót, ki rosszhirű és börtönviselt, 24 frtra ítélik.²³⁾

Pásztor Mihály csizmadia legény a pusztapéteri kocsmában dicselkedett vele, hogy Jósa Erzsébettel paráználkodott. A bíróság előtt beismerte, hogy hazudott és bocsánatot kért. Büntetése 12 forint és minderről bizonyítványt adnak Jósa Erzsébetnek.²⁴⁾

A becsületsértésért is a legtöbbször pénzbírságot róttak ki, de sok esetben megkivánták, hogy a sértő kövesse meg (néha nyilvánosan is) azt, aki ellen vétkezett.

Tenki Péter paráznának mondta Kocsis Erzsébetet Szücs János nejét; büntetése 15 frt.²⁵⁾

Szervecsia Gyuró az uccán nyelvével rútul mocskolta Matissa palánki egyházfit, büntetése: 40 pálca.²⁶⁾

A kereskedők kompániájában Jovan Maximovity azt mondta Szubó Lippovacznak: Csifut, (zsidó) Ezért a sértésért büntetése: 4 frt. Kresztát ugyanazon szóért 2 frtra büntetik, de ha még egyszer használja, 12 frt lesz a büntetése.²⁷⁾

Pergpauer János felsővárosi kovács a nemes város kvártélymesterét megmocskolta (katonabeszállásolási ügyben) ítélet: 4 frt.²⁸⁾

Frank Mátyásné bábosné, Czirk Ferencné, bábosné megsértette: 3 frt.²⁹⁾

²⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1759. V. 29.

²¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1777. V. 20.

²²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1733. XI. 3.

²³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. XI. 22.

²⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. I. 25.

²⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1720. VI. 10.

²⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. IX. 3.

²⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. I. 1.

²⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1726. X. 29.

²⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. I. 21.

Nyakas ember lehetett Sárkány István, aki Baranyi Jánosnét bo-szorkánynak nevezte. 6 frtra büntették, de miután a tanács előtt is „ellentállt”, letartóztatták.³⁰⁾

Családi zavarból újabb perpatvar könnyen keletkezhetik; ezt mutatja Babarczy Gergely esete, aki elment a piarista plébánoshoz, hogy fiát és menyét békítsék ki. Ez alkalommal az apa Jusztin pátert sértő szavakkal illette.

Ítélet: Letartóztatás, utána a páter nyilvánosan megkövetendő.³¹⁾

A piac is zajos volt néha. Haincz János és neje a piacon összeveszett Vajmon Lajosnéval. Botrányt csináltak: Hainczné 3 frt, Vajmonné 1 frt büntetést fizetett.³²⁾

Huthauf József kőműves Haberling Jakabot selmának mondta. 2 forint.³³⁾

Pfon Jakab uccakapitányt Plaibinhausz Bertalan Huncfut, Selma-nak nevezte: 12 frt és addig ül, míg nem fizet.³⁴⁾

Veber Jakab és neje Széplaki János biztost katonák beszállásakor így szidta: „Selma, huncfut, mendicus, vagabundus.” Letartóztatták addig, míg 12 frtot nem fizetnek.³⁵⁾

Halbmayer Antal csúnya szavakkal illette Schraczenhaller biztost, 6 napig ül, s azután megköveti a sértettet.³⁷⁾

Hosszabb hivatalos eljárás indult meg a következő becsület-sértési esetben: Szekeres Pál csizmadiáról a kocsmában Horvát János azt mondta: „Fattyú: Huncfut! Gazember! Selma!”

Pásztó község átiratában bizonyítja, hogy Szekeres nem fattyú.

A tanács ítélt: Horvát kövesse meg Szekerest és fizessen neki 100 frtot, a városnak 200 frtot.

A felek végül így egyeztek ki: Horvát megköveti Szekerest, a város 200 frt helyett 2 aranyat kapott, s a város bizonyítványt állított ki Szekeresnek, hogy becsületes származású.³⁸⁾

Kovács István csizmadia Kiss kapitány úrtól „*propter grobia-*

30) Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. VI. 1.

31) Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. V. 25.

32) Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. IX. 3.

33) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. XI. 17.

34) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. III. 3.

35) Tanácsi Jegyzőkönyv 1735. V. 23.

37) Tanácsi Jegyzőkönyv 1740. IX. 12.

38) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. XII. 19.

nismum“ kérjen szépen bocsánatot és az elrontott csizmáért fizessen neki egy aranyat.³⁹⁾

Puskás János becsületében megsértette Sebestyén Mártonnét. Fizesse a vizsgálat és elfogatás költségeit, 3 frtot és 30 bot büntetést kap.⁴⁰⁾

Jäger keztyűs a várparancsnok titkárát becsületében megsértette, kövesse meg és 4 nap áristomot kap.⁴¹⁾

Nagyon csúnyákat mondhatott Czidler Mihályné, ki jóhírében és nevében sértette Vecsernyés Márton nejét és ennek leánytestvérét. A Tanács előtt *térden állva* kérjen bocsánatot, s aztán 50 korbácsot kap, vagy 25 frtot fizet.⁴²⁾

Keller Leonard neje Reiffin Ilona huncfutnak nevezte Hagen Jánost. El is ismerte. Perköltség 3 frt, büntetés 12 frt. Ezenkívül a sértettől bocsánatot kell kérnie.⁴³⁾

Zsivkovics Miklós becsületsértő kifejezéssel illette Vukomán Józsefet. 24 órai áristom. A felek kézfogással kibékültek az ítélet kihirdetése után, mire Zsivkovics megkövette a panaszost.⁴⁴⁾

Hatóság elleni erőszak és hatóság sértése is előfordul meglehetősen számmal.

Eisinger Dénes özvegye megütötte Babarczi Imre borbíró. 6 frt a büntetése.⁴⁵⁾

Lábady Ádám jegyzőkönyvbe véteti, hogy Plaibinhausz Bertalan Miller János szenátort „felette sértő szóval“ illette, t. i. azt mondta neki „selma“. ⁴⁶⁾

Miller János helyettes bírót Vecsernyés János kisbíró részegen megtámadta, botjával kétszer megütötte és hajába is kapaszkodott. Lecsukják kenyéren és vizen.⁴⁷⁾

Plaibinhaus Bertalan „tumultuosus civis“ kocsmában szidta Miller főkamarást és a tanácsot „hunczfut“-nak nevezte. 1 hónapig vasban, szigorított börtönben.⁴⁸⁾

³⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VII.

⁴⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VII. 10.

⁴¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. VI. 7.

⁴²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. VII. 24.

⁴³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1756. IX. 24.

⁴⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1759. VI. 20.

⁴⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. VII. 15.

⁴⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. V. 25.

⁴⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. III. 21.

⁴⁸⁾ Tanácsi jegyzőkönyv 1733. VI. 19.

Csuka János is elragadtatta magát, mikor valami ügyben a városházán volt és azt mondta a Tanács előtt: „Nagy rablást teszen Kgmetek.“ Ítélet: Bár súlyosabb büntetést érdemelne, jövő vasárnapig áristomban marad.⁴⁹⁾

Pálfi János azt mondta Egressy József szekérbírónak: „Az is hunczfut, aki téged szekérbírónak tett!“ Ezért 2 napi elzárást kapott.⁵⁰⁾

Még a becsületsértésekhez tartozik a Helytartótanácsnak egy érdekes rendelete: a bakát nem szabad hajdúnak csúfolni, neve „*magyar gyalogság*.“⁵¹⁾

Nagyon ügyeltek a hivatalos tárgyalások, közgyűlések tiszteséges hangjára is. Az ez ellen vétkezőket „széksértés“ címén fogták perbe, például az egyik közgyűlésen Maggio Ferenc kereskedő Petriczky Vilmos kovácsot hazugnak nevezte. Széksértésért 100 frtra büntették és azonnal letartóztatták.⁵²⁾

Németi János a bíróság előtt valami tolvajnak ezt mondta: „Hazucz, tüzes teremtettem!“ Szótöbbséggel széksértésért 12.50 forintra büntetik. Miután ez ellen féktelenül kiabált, további 25 frtra ítélték.⁵³⁾

Petriczky Vilmos kovács (szintén fejezeteken át szereplő ismert izgága ember) céhben sérteget és erőszakoskodik. Megidézik s nem jelenik meg. A bírópecsét elleni vétségért 24 frtra büntetik.⁵⁴⁾

Svajbelmayr Ádám mészáros a bírói idézőpecsétet megvetette: 12 frt.⁵⁵⁾

Dudás András idézésre nem jelenik meg; a pecsétről sértőn nyilatkozott, 6 frt; míg nem fizet, ül.⁵⁶⁾

A tisztességes iparosság minden tiszteletet megkívánt a céh iránt. Itt sem volt szabad hangoskodni, vagy felelőtlenül gorbaskodni.

Petriczky Vilmos a kovácsok és bognárok céhmestere Hoffer Mátyás bognárnak azt merte mondani, hogy „hazud“. Ezért 1 frtot, Hoffer pedig, mivel a céhmesternek szót nem fogadott, 1 frtot fizet.⁵⁷⁾

49) Tanácsi Jegyzőkönyv 1734. II. 26.

50) Tanácsi Jegyzőkönyv 1774. VIII. 13.

51) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. V. 27.

52) Tanácsi Jegyzőkönyv 1732. IV. 27.

53) Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. V. 4.

54) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. I. 24.

55) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. II. 25.

56) Tanácsi Jegyzőkönyv 1730. IV. 10.

57) Tanácsi Jegyzőkönyv 1729. I. 29.

Heim József a céhben engedetlen, örökké veszekedő, büntetése: letartóztatás és 25 bot.⁵⁸⁾

Viszont érdekes a következő, tanácsi jegyzőkönyvbe foglalt határozat:

Sartores alicui contubernio seu cehae non adscripti *himpellér* apellantur.

(A semminemű céhhez sem tartozó szabók himpelléreknek neveztetnek.)

Nagy volt a rend tehát a nyelvükkel vétkezők kordában tartása céljából. Lássuk most, hogy védekeztek a kezükkel vétkezők, a tolvajok ellen.

Idegen tolvajokat rövid úton elintézték. Például a tanácsi jegyzőkönyvben (latinul) 1746. aug. 11-ről ezt olvassuk:

„E napon Hattyú János budai és Katona István miskolci különböző lopások miatt bitóra ítéltettek, kivitettek és felakasztattak.⁵⁹⁾

De elég szigorúan jártak el a szegediekkel is, mert találunk egy esetet, amikor Kun István városi csordás, ki Rózsa Gergely és még néhány polgár üszőjét eladta, akasztófán végezte.⁶⁰⁾

Az apróbb tolvajlások előtt se hunytak szemet.

Kotogány János alsóvárosi lakos más ember szőlőjében szőlőt szedett. 5 máriásra büntették.⁶¹⁾

Mangai Mihály boltjában lopott az inas, Huber János: kiűzik a városból.⁶²⁾

Érdekes viszont a következő feljegyzés: Zaffiry Imre (nemes) kisteleki postamester a csengelei ménesből 2 lovat elhajtott. Meg kell lesni, mikor kijönnek a lovak a postaházból és el kell venni.⁶³⁾

Kenyeres Balázs a mezőről hazavitt egy vak lovat és apja istállójába kötötte; ezért 60 botot kapott.⁶⁴⁾

Horváth István egy birkát lopott Csuka Jánostól és eladta Kis Imrének. A tolvaj és az orgazda egyenként 60—60 botot kapott.⁶⁵⁾

⁵⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1771. VI. 8.

⁵⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. VIII. 11.

⁶⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1721. III. 29.

⁶¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1724. IX. 21.

⁶²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. II. 15.

⁶³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. VII. 6.

⁶⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1733. IX. 23.

⁶⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1733. IX. 23.

Hirs Vencel 8 vontató szénát lopott; fizet 6 frt büntetést, 6 frt kártérítést.⁶⁶⁾

Tóth Jánosné szűrt lopott, 50 korbáccsal büntették.⁶⁷⁾

Farkas Mihály tinót *akart* lopni; büntetése 12 frt.⁶⁸⁾

Trojiczky Mátyás 5 lat ezüstöt lopott Gersics Zsakó özvegyétől; büntetése 30 bot.⁶⁹⁾

Végh Mihály ellopta Török András lovát; fizet 12 frt büntetést, 16 frt kártérítést.⁷⁰⁾

A lopási kísérleteket is aránylag szigorúan büntették.

Pap György két ló megkisérelt, de véghez nem vitt lopásáért 100 botot kap.⁷¹⁾

Piller Lőrinc tiloló lopás kísérletéért pellengerre áll és méltó büntetésül 15 vesszőt kap.⁷²⁾

Hogy mennyi mindenfélét lopkodtak össze, arra nézve itt közlünk egy pár esetet:

Csontos István két deszkát lopott a só-hajóról, ezért járt neki 24 bot.⁷³⁾ Súlyos büntetés, tekintve a lopott holmi csekélységét.

Kelemen István egy rövid szűrt és egy imperiálist lopott; büntetése jól megérdemelt 30 bot.⁷⁴⁾

Bálint János losonci ember szalonnát lopott. Büntetése: 100 bot.⁷⁵⁾ (A nem helybeli tolvajt szigorúbban büntették.)

Paus János hajdú búzát lopott a városháza padlásáról. Büntetése: 30 bot és hivatalvesztés.⁷⁶⁾

Dudovics József és Papst Antal asztalosok feltörték a céhládát és 44 frtot elvittek. A pénzt fizessék vissza, s az első, Dudovics 2 héten kenyéren és vizen marad az áristomban.⁷⁷⁾ Hogy büntársát miért nem büntették meg, annak nincs nyoma se a Jegyzőkönyvben, se a bűnügyi iratokban.

⁶⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1734. VII. 7.

⁶⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. XI. 6.

⁶⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. VII. 15.

⁶⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1738. IV. 28.

⁷⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1759. V. 29.

⁷¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1739. IX. 9.

⁷²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. XI. 20.

⁷³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1758. V. 26.

⁷⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. VI. 8.

⁷⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. VI. 15.

⁷⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1758. XII. 4.

⁷⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. VII. 24.

Kovács Erzsébet szolgáló feltörte gazdájának, Babarczy Ferencnek almáriumát. Tettenérték; büntetése 30 korbács.⁷⁸⁾

Csorba Jánost Makra János padlásán találták; miután lopni akart, büntetése 50 bot.⁷⁹⁾

Két komplikáltabb esetet is közlünk. Flóra Gábor oláh egy csikó miatt a tortura 3 grádusát kiállotta s ez alatt állhatatosan tagadott. Elbocsájtották.⁸⁰⁾

Fejes Horvát György nagykörösi embert, aki 14 marhát ellopt, felakasztották.⁸¹⁾

Méreg Mártont Jászberényből 5 ló lopása miatt, mivel kétszer már torturázva volt, halálra ítélik és felakasztják.⁸²⁾

Mint már említettük, az idegenből jöttekkel nem sokat teketóriáztak. Viszont feltűnő, bogy a szintén nem szegedi, hanem kecskeméti Selyem Mihály, Vékes Márton gazda csikósa, ki lopásokért egyszer már 20 frtra volt ítélve, 3 csikóért csak 40 frt büntetést fizetett.⁸³⁾ Bizonyára a gazdája mentette meg a haláltól; Vékes ugyanis a legvagyonosabb gazda volt a városban, s a külső tanácsnak is tagja volt.

Károkozások is a tanács elé kerültek. Siha János egy darabot elszántott Kónya Mihály tarlójából, ezért 2 frt a büntetése, de viszont Kónya a felszántásért fizet Sihának 2 frtot.⁸⁴⁾ Salamoni ítélet!

Schäffer Ferenc mészáros legény keskeny uccán hajtott egy tehenet, mely megvadult, s egy asszony, Hódi Gergelyné szoknyáját megrépte. A mészáros legény gorombáskodott, 2 frtot fizet a becsületsértésért, 50 dénárt a szoknyáért.⁸⁵⁾

Petriczky Pál lovának hátát feltörte a csikós, ezért 5 frt kártérítést fizet.⁸⁶⁾

Baka Imre juhait elapadtak, mert Ballos Mihály juhász nem fejte. Kérdőre vonatván, Ballos szidta Bakánét. Ítélet: 8 juh árát megfizeti, s büntetése háromszor 30 bot, 3—3 napi időközökkel.⁸⁷⁾

78) Tanácsí Jegyzőkönyv 1746. VIII. 19.

79) Tanácsí Jegyzőkönyv 1738. II. 20.

80) Tanácsí Jegyzőkönyv 1754. XI. 29.

81) Tanácsí Jegyzőkönyv 1744. VII. 1.

82) Tanácsí Jegyzőkönyv 1743. VII. 5. és VII. 10.

83) Tanácsí Jegyzőkönyv 1744. XI. 27.

84) Tanácsí Jegyzőkönyv 1728. X. 30.

85) Tanácsí Jegyzőkönyv 1730. VIII. 19.

86) Tanácsí Jegyzőkönyv 1730. V. 27.

87) Tanácsí Jegyzőkönyv 1734. VII. 3.

Juhász Mihály juhász a legelőt felgyújtotta; büntetése 50 bot.⁸⁸⁾
Rendet tartottak az orgazdák körül is.

Mali Gajó nejét Jevrát, aki egy muskétástól lopott tűzifát vett, 5 napi elzárásra ítélték.⁸⁹⁾

Tóth Pál, ki lopott lovat vett, 50 botot kapott.⁹⁰⁾

Okermajer Miklós polgárt, ki egy lopott tört rejtegetett, 24 frtra büntették, bűntársát, Spineta Antal csehországit pedig örökre kiutasították.⁹¹⁾

Ticz János György lopott ezüst gombokat vett. Büntetése: 17 máriás.⁹²⁾

Agácز András és Kleibin Anna Mária katonáktól lopott holmit vett. Napnyugtáig tömlőcben maradnak.⁹³⁾

A humanitás azonban már akkor is benne volt a bírák szívében. Találunk eseteket, mikor az ítéletet enyhítik, másítják és a körülményekhez alkalmazkodva revízió alá veszik, például:

A Martonosi család kérésére, az 1 évre ítélt Martonosi Gergely büntetését 1/2 évre leszállítják.⁹⁴⁾

Najman Albert a piacon megverte a rác papot. Ezért 50 botra ítélték. De kiegyezett a pappal, aki 17 frtot kapott, s ezért a büntetést elengedték.⁹⁵⁾

Előfordult az is, hogy a bűnösnek feltételesen szabadságot adtak. Ilyen esetek voltak a következők.

Vas János rab kötelezvénnyt ad, hogy meg fogja magát jobbítani. Elbocsátják.⁹⁶⁾

Erdélyi János még Mária-Magdolna napjáig ülni tartoznék. Tekintettel arra, hogy már egy éve ül és gyermekei nagy nyomorban vannak, 6 frtért kiengedik.⁹⁷⁾

Schnajder Zsuzsánna fogságban volt. Miután Valter Tóbiás őrmester ezrede engedélyével nőül vette, elbocsátották.⁹⁸⁾

88) Tanácsai Jegyzőkönyv 1746. II. 18.

89) Tanácsai Jegyzőkönyv 1730. II. 18.

90) Tanácsai Jegyzőkönyv 1737. XI. 6.

91) Tanácsai Jegyzőkönyv 1742. XI. 9.

92) Tanácsai Jegyzőkönyv 1746. IX. 9.

93) Tanácsai Jegyzőkönyv 1754. IX. 30.

94) Tanácsai Jegyzőkönyv 1737. V. 17.

95) Tanácsai Jegyzőkönyv 1745. V. 7.

96) Tanácsai Jegyzőkönyv 1728. III. 6.

97) Tanácsai Jegyzőkönyv 1733. VI. 26.

98) Tanácsai Jegyzőkönyv 1739. VII. 24.

Voltak jótállási esetek is.

Török Györgyöt 3 ló lopásával vádolják. A tárgyalásig szabadon hagyják, mert Répás János jótáll, hogy a tárgyalásra előállítja. Ha nem tudná előállítani, 100 frtot fizet.⁹⁹⁾

Karácsonyi Ferenc bizonyos lopás gyanúja miatt fogságban van. Kibocsátják, mert Szűcs Péter és Szabó Ferenc jótáll érte.¹⁰⁰⁾

A notórius nemfizetőket, a hátralékos adósokat nem egyszer lecsukják.

Vukovity József polgár panaszolja, hogy itt tartózkodó Bege Mihály erdélyi ember adósa neki és nem fizet. Az adóst letartóztatják.¹⁰¹⁾

Mayer Jakab gombkötőt is lecsukták, mert segédeinek 6 frt 50-el tartozott. Az egész céh egyetemes jótállása mellett azonban szabadon bocsátották.¹⁰²⁾

1757-ből így szól egy tanácsi határozat:

„Bálint Gergely maradjon börtönben, míg hitelezőit ki nem elégíti.“¹⁰³⁾

Az igazságszolgáltatással kapcsolatban a város erkölcsi fel fogására jellemző a *menedékjog* tiszteletbentartása.

A XVIII. század folyamán egészen II. József idejéig, úgy a ferencesek, mint a minoriták kolostorának volt menedékjoga, melyet a város sohasem sértett meg. Reizner névszerint is említ néhány asylanst,¹⁰⁴⁾ de ügyeiket nem ismerteti. Egyiküknek, Bokor Eleknek az esete azonban mégis említést érdemel. „Ex uno disce omnes.“ Miután a város jegyzőkönyvei ebből az időből (1751) hiányzanak, a Helytartótanács iratai között kellett kutatnunk, s itt meg is találunk mindent, ami az ügyet felderíti.¹⁰⁵⁾

Bokor Elek kecskeméti származású fiatal pásztozember három izben lopott, s mielőtt elfogták volna, a ferencrendiek kolostorába menekült. A város emberei őrt álltak, hogy elfogják, mihelyt kijön a kolostorból. Bokor Elek feleségének rokonsága a meglopott gaz-

⁹⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1737. IX. 11.

¹⁰⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. II. 24.

¹⁰¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. VIII. 9.

¹⁰²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. III. 4.

¹⁰³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1757. IV. 17.

¹⁰⁴⁾ Szeged története III. k. 18. l.

¹⁰⁵⁾ Országos Levéltár, Helytartótanács Jegyzőkönyve 1751 aug. 12., szept. 6., okt. 7. Szeged város felterjesztése 1756 aug. 26.

dák kárát megtérítette és ennek megtörténte után Bokor Elek jelentkezett, hogy a bíróság elé akar állni. A páterek azonban csak térítvény ellenében adták át az asylanst; a tanácsnak írásban kellett ígérnie, hogy Bokor Elek életben marad, testét meg nem csonkítják és csontját el nem törik. A városi Tanács halálra ítélte Bokort, de az ítéletet a barátoknak adott térítvényre való tekintettel nem hajtották végre, hanem felterjesztették a királynéhez. A királyné leírt a városnak, hogy ne csak az ítéletet terjesszék fel, hanem a súlyosbító és enyhítő körülményeket is.

A királyné egyben elrendelte, hogy az elítéltet a börtönből vigyék vissza a kolostorba, — de ha onnan kijön, az ítélet végrehajtható rajta.

A város újabb felterjesztésében súlyosbító körülményként előadta, hogy Bokor háromszor lopott, s enyhítő körülményként megemlítette, hogy a meglopottak kártalanítása megtörtént.

A város felterjesztésével együtt felküldték a királynénak Bokor kegyelmi kérvényét is, melyben a halálraítélt arra hivatkozik, hogy őt az idősebb pásztorok csábították a lopásra. A folyamodó kérte a királynét, hogy „hallgassa meg teherben levő nejének sirását és könyörgését.” A királyné meg is változtatta a halálos ítéletet és Bokort bilincsben töltendő kétévi közmunkára és két ízben kiszolgáltatandó 50—50 pálcára ítélte.

Különösebb büntetések is voltak.

Jankó János tanácsnok megsértette Müller Mihály tanácsnokot. A tanácsülésen térdet hajtva kellett bocsánatot kérnie.¹⁰⁶⁾

Szél Gergely molnár lisztet lopott. „Igazságosnak találtatott, hogy a faszamáron lovagoljon.”¹⁰⁷⁾

Ábrahám Ferenc másfél zsák búzát lopott. A városháza előtt faszamárra ültetik.¹⁰⁸⁾

Földi Mátyás fácskákat lopott Lukács Antal szőlejéből. Büntetése 24 bot, 1 frt kártérítés és egy fácskát a nyakába akasztva kiállítják egy napra a piacra.¹⁰⁹⁾

Neper Mihály panaszt adott be Jankó János bíró ellen. Miután a vádat hamisnak találták, a panaszos „ob falsam suam quaerimo-

¹⁰⁶⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1747. XI. 27.

¹⁰⁷⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1754. I. 2.

¹⁰⁸⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1755. XII. 1.

¹⁰⁹⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1758. IV. 16.

niam cum appositione Instantiae ad podicem 30 ictibus baculorum punitus est.“¹¹⁰⁾

A panasz pár év múlva, mikor Jankót a bíróságból elcsapták, alaposnak bizonyult, de ami Neperrel történt, azt meg nem történtté tenni már nem lehetett.

Volt úgy, hogy semmi protekció se használt, például:

Nagy Mátyás a város hajdúját megsértette. Benkóczy Ferenc tápai plébános írt a Tanácsnak, hogy ne büntessék meg. Mégis 24 botot kapott.¹¹¹⁾

A gyilkosságot halállal büntették és a kivégzést, hacsak a király kegyelmet nem adott, végre is hajtották. Például:

Harangozó Erzsébet férjét megölte. Halálos ítélet. Király jóváhagyta. Kivégzés a jövő pénteken.¹¹²⁾

Szarmári Éva újszülöttjét megölte, ezért pallossal lefejezték.¹¹³⁾

Szarmári Éva Gyulai István szabadkai lakos felesége volt. Már előzetesen paráználkodás miatt a városból kitiltották.¹¹⁴⁾ Mivel ekkor észrevették, hogy terhes, kitiltás előtt egy órára a szégyenoszlophoz kötötték. Később, úgy látszik, megint csak visszatért a városba. Nagy oka lehetett rá.

A vallatásoknál a tortúrát a hóhérok intézték.

A XVIII. században sokkal keményebb idegzetűek voltak az emberek, mint ma, s a tortúrát nem tartották nagyobb embertelenségnek, mint a büntettek elkövetését. A tortúra sohasem büntetés-nem volt, hanem vallató eszköz. Még aránylag emberségre vall, hogy a megkínzott emberrel a tortúra után törődtek.

Például az 1741. évi számadások 113. tétele így szól: „Midőn két rab megkínztatott, kezüknek és lábuknak enyhítésére egy icce bort és egy icce égett bort vöttünk.“

Egy 1725-i feljegyzés szerint a hóhér fizetése 166 frt volt. Egy másiké, bizonyos Paulus Glezel-é, 100 frt.

A hóhérsegédet „Stechknecht“-nek hívták. 1774-ben meghal Husz Vencel hóhér, aki azelőtt zombori polgár volt. Hagyatéka 1272 frt. Házát árverésen 140 frtért vették meg. Tehát az akkori viszonyokhoz képest a hóhér jómódban élt.

¹¹⁰⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1763. V. 18.

¹¹¹⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1754. V. 24.

¹¹²⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1726. V. 21.

¹¹³⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1746. X. 27.

¹¹⁴⁾ Tanácsai Jegyzőkönyv 1746. IV. 20.

TIZEDIK FEJEZET

Szórakozások

A XVIII. századbeli szegedi polgárság bizonyára jól érezte magát, ha disznótoron volt, vagy lakodalomba volt meghíva. A halotti tor is nagy eszem-iszommal járt, nemkülönben a keresztelő.

Ha ettek-ittak, utána bizonyára táncoltak is, ámbár a XVIII. században nyilvános táncmulatságok még nem voltak.

Színház sem volt ebben az időben, csak a piaristák iskolai színháztékei. Ezeket néha a városháza előtti téren erre a célra emelt deszkabódében tartották.

Hová ment hát a szegedi polgár, ha pihenésre szánt idejét nem éppen otthon akarta eltölteni? Hová ment volna, mint a sörházba, kocsmába, vagy kávéházba.

1717-ből találunk adatokat arra nézve, hogy Kolb György sörházbérlő volt.

1735-ben ennek az özvegye Svajbelmayer Ádám mészárossal és Czigler Miklós sörfőzővel társult. Évi 2020 frt bért, s a 2 szentátnak és 2 jegyzőnek egy-egy pár sertést adott.¹⁾

Ha ilyen nagy bért fizetett, biztosan oly jó volt az üzlet, hogy emellett is megtalálta számításait.

Voltak azonban kisebb sörkocsmák is.

1724-ben Aradi Jánosnak évi 15 frtért megengedik, hogy méhsör kocsmát nyisson.²⁾

Ugyanebben az évben több kocsmárost megbüntetnek, mert a várbán levő sörfőzőből szerzett sört mértek ki.³⁾

Dorozsmai sört is mértek a város kárára. Elhatározzák, hogy aki Dorozsmáról hoz be sört, 100 frtot fizet.⁴⁾

---

1) Tanácsai Jegyzőkönyv 1735. I. 22.

2) Tanácsai Jegyzőkönyv 1724. I. 19.

3) Tanácsai Jegyzőkönyv 1724. VII. 28.

4) Tanácsai Jegyzőkönyv 1724. I. 23.

1725-ben a felsővároson is sörház épült. Temesvári Ferdinánd kőművesnek „száraztó és áztató házért“ 175 frt 87 dénárt fizettek ki.⁵⁾

A felsővárosi sörház első bérlői Pors József kocsmáros (eredetileg német cipész) és Miller János 222.200 téglát adtak az épülethez, ezt betudták a bérbe.⁶⁾

1731 május 18-i kelettel egy rendelet arról szól, hogy Radojcsin Arzen évi 18 forintért méhsör kocsmát nyithat (cerevisia dulciaria).⁷⁾

1743-ban Lerch Ignác és Jekel Ferenc tűzéreknek megengedik a sörmérést, miután sok gyermekük van; de ez a jog utódaikat semmiképpen nem illeti meg.⁸⁾

De hogy milyen sört kapott a szegedi polgár, azt is ellenőrizték, mert például a következőket olvashatjuk:

Miután Czigler Miklós és Schreiber Leonard rossz sört főz és már többször megintették őket, ha még egyszer panasz lesz, „vízbe meríttetnek.“⁹⁾

A rácok, úgy látszik, kedvelték az italmérést, mert 1756-ban Aradi Lázár, Szubity Arzen és Belán Péter engedélyt kérnek, hogy tovább is méhsört mérhessenek. Megtiltják nekik, mert ez sérti a város sörház-árendásának érdekeit.¹⁰⁾

A sörméréstől már előbb eltiltották őket: 1756 április 28-án megállapították a készleteiket: Aradinál 30 urna, Szubitynál 40, Belánnál 9 urna. Ennyit még kimérhettek, de többet nem.

A sörházak mellett az első kávéfőzés (Caffe Coctura) 1739-ben nyílt meg, egy belgrádi menekült görög kapott rá engedélyt.¹¹⁾

Czellenk Jakab, miután polgárnak felvételét, bejelenti a városnak, hogy Offermajer úrtól Piliardot szándékozik venni, de csak ha a város megígéri, hogy a jövőben másnak nem szabad Piliardot állítani. Erről a tanács írást ad neki.¹²⁾

Ez az iratokban szereplő Czellenk Jakab és Czellenka Szavo

5) Tanácsi Jegyzőkönyv 1725. 189. 1.

6) Tanácsi Jegyzőkönyv 1725.

7) Tanácsi Jegyzőkönyv 1731. V. 18.

8) Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VIII. 3.

9) Tanácsi Jegyzőkönyv 1746. VII. 20.

10) Tanácsi Jegyzőkönyv 1756. IX. 14.

11) Tanácsi jegyzőkönyv 1739. IV. 13.

12) Tanácsi Jegyzőkönyv 1744. I. 24.

caffe-coctor egy személy; a polgári ügyiratokban „Czellenk“ vagy Czellenk Jakab, saját aláírása szerint: Czelenka Szavo.

1743 augusztusában megvette 600-frtért Rainics József gyógyszerész házát, de adós maradt.¹³⁾

Egy Philippi János nevű kikeresztelkedett zsidó is kávéházat nyitott.

A Tanács úgy határozott, hogy Philippi kávé és teát ne áruljon, csak rozsolist.

Viszont Benkóczy árulhat rozsolist is, de csak ha Philippitől vásárolja.¹⁴⁾

1744-ben ugyanis már kávéháza van Benkóczy Mátyásnak is, nemcsak Czellenk Jakabnak. Miután Czellenknek biliárdja volt, Benkóczy is vett. Ez ellen Czellenk a tanácsnál tiltakozott.

A Tanács azt határozta, hogy ha már megvette Benkóczy a biliárdot, Isten neki, megtarthatja.¹⁵⁾

Érdekes, hogy a konkurens Benkóczy feleségét Czellenk Kátának hívják.

Még egy kávéházi ügy szerepel a tanács előtt:

Szavó kávéfőzőtől néhai Zsivanovics Péter 18 urna absynthy (ürmös) vett a 3 frt 50. Szavónak megítél a Tanács 60 frtot a Zsivanovics hagyatékából.¹⁶⁾

A XVIII. század végén Vedres Istvánnak, a város mérnökének is volt kávéháza Felsővároson a Tiszaparton. Ezt azonban nem maga vezette, hanem bérlője, Kisvetter Konrád.¹⁷⁾

Egész jól mehetett a kávémérés; ezt bizonyítja az a sok beadvány is, amivel a kávések érdekeik megvédését kérik a kontárok ellen, akik bizonyára megirigyelték jólmenő üzleteiket.

1739-ben „Cselengh“ Jakab „cavesidarius“ (kávéfőző) panaszt tesz a Tanácsnál, hogy egy cipész is elkezdett kávé főzni. Ettől eltiltották a cipészt.¹⁸⁾

1742-ben megint csak Czelenk Jakab tiltakozik az ellen, hogy most meg Maggio Ferenc fűszeres is kávé főz és Piliárdot tart.¹⁹⁾

¹³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VIII. 9.

¹⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. X. 2.

¹⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1744. II. 5.

¹⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1756. V. 10.

¹⁷⁾ Városi Levéltár, Polgári Perek Fasc. 18.

¹⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1739. XI. 24.

¹⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1742. III. 12.

1754-ből egy tanácsi határozat szerint: kávé, s más hasonló italt és rozsolist akár kicsinyben, akár nagyban, akár „krajcárért“ vásárok alkalmával is, csak itteni polgár árusíthat.²⁰⁾

Végül egy érdekes akta: Konti Placidus pesti polgár 1758-ban megjelent a vásáron és itt kávé főzött. Megtiltották neki.

1758 júliusában egy leirat érkezett a Helytartótanáctól, hogy meg kell engedni neki a kávéfőzést.

A Tanács még aznap visszair, hogy nem engedi meg, mert Konti Placidus parázna nőket hozott magával, s azokat a sátorban tartja.

Városi kocsmá 1712-ben még csak kettő volt, de később hatra emelkedett a számuk.²¹⁾

Az egyik városi fogadó bérlője Miller János, a későbbi főbíró. 1725-ben már 37 kocsmá volt a városban.

Érdekes az 1724-i tanácsi határozat, mely szerlnt a szenátor fizetése évi 30 frt, vagy helyette szabadon nyíthat kocsmát.²²⁾

Ugyancsak tanácsi határozat szól arról, hogy minden polgár egész éven át mérhet bort, ha ezért évi 30 frtot fizet.²³⁾

Különben saját termésű borát a négy kántorbőjt idején 14—14 napig minden polgár szabadon kimérhette.

A várban a katonaság altisztjei és tisztjei szabadon nyithattak kocsmát.

A „Fekete Sas“ már a 30-as években megvolt. 1741-ben Anna Barbara Weiszin eladta 2300 frtéért Dosztál Lőrincnek.²⁴⁾

Az „Arany Sas“ városi fogadó bérlője Raizinger mészáros évi 306 frtot fizet, de ingyen szállásolták be hozzá a hivatalos ügyben érkező vendéget. A beszállásolás neve „Obstaig.“²⁵⁾

A XVIII. század szegedi szállodái kicsinyek.

Az Arany Sasban 6, a Fekete Sasban 4 vendégszoba van. Ellenben istálló 50 lóra; azt kell hinnünk, hogy sokan nem béreltek szobát, hanem sátras kocsiukon háltak.

A legrégibb vendéglő az „Aranyos Šas“ 1740-ben leégett.

²⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1754. X. 8.

²¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1717. 26. I.

²²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1724. 43. I.

²³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1724. 42. lap.

²⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. I. 9.

²⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. III. 21.

1760 körül fennáll a Fekete Sas, a Hétválasztó Fejedelem, az Elefánt, a Naphoz, a Páva.

Szépnevű kocsmá volt még a Sajnovity család kocsmája az „Arany kulcs”-hoz. Sajnovics Illés halála után a kocsmá megszűnt, s 1741-ben kapitányi szállásház lett.²⁶⁾

1747-ben kiadnak egy rendeletet, mely szerint a kocsmái záróra Sz. Györgytől Sz. Mihályig esti 11, azontúl esti 10 órá.²⁷⁾

Gondja volt a Tanácsnak a kocsmák és fogadók személyzetére is. 1757-ben vizsgálatot tartottak a női személyzet körében és úgy határoztak, hogy csak 14 kocsmáros tarthat női cselédet, mindegyik csak egyet, s a tanács kijelölte, hogy ki legyen a cseléd. A 14 közül 5 volt magyar cseléd és 9 német.

Még az Arany Sasban és a Medve fogadóban is csak 1—1 női cselédet engedélyeztek. Ugyanakkor Vaczker Vencel kocsmárosnak egyszersmindenkorra megtiltották, hogy női cselédet tartson.²⁸⁾

A fogadók különben olcsók lehettek. 1755-ben hat hónapig az Arany Sasban lakott a Baranyay ezred néhány tisztje. A tisztek Obstajgjáért a fogadó bérletéből Aradi Lázárnak csak 15 frtot enged el a város.²⁹⁾

A bevándorolt németek nagy része mint kocsmáros, vagy fogadós kezdte karrierjét. („Gastgeber.“)

Sax Zakariás kőműves, aki később a város szenátora lett, sőt magyar nemességet is kapott, 1742-ben a város alsóvárosi kocsmájának bérlője volt. Már akkor is foglalkozott a közügyekkel, s erre való tekintettel az évi bér felét, 50 frtot, elengedték neki.³⁰⁾

Hogy a rabok is ihattak, ha pénzüik volt, ezt egy 1743-ból való tanácsi határozat bizonyítja, amely megengedi Kieszling Konrád börtönőrnek, hogy évi 6 frtéért bort mérhessen.³¹⁾

A város különben tizedet szedett a borból, s a dézsma bort vagy saját kocsmáin mérette ki, úgy, hogy a kocsmáros minden akó után pár dénárt kapott, vagy eladta a legtöbbet ígérőnek.

1737 okt. 6-án a dézsmabort Kárász Miklós és Babarczy Ferenc közösen vette meg, akónkint 6 máriásért, azaz 2 frtéért.

²⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. IV. 28.

²⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. VI. 13.

²⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1757. V. 23.

²⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1756. I. 2.

³⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1742. IV. 27.

³¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1743. VII. 1.

Magas ár volt, mert akkor a szegedi bor oly gyenge volt, hogy Szent György napnál tovább nem volt tartható.

Néha hozathattak jobb bort Budáról. Például:

Frankh Lipót polgár budaiaknak borokért 300 frtot fizet a Szent Mihály napi vásárkor, — igéri a Tanács előtt.³²⁾

1750-ben Szegeden volt 81 kocsmá, 53 pálinkamérés, 16 sörmérés.³³⁾

1771 márciusában egy kézbe került az Arany Sas és a Fekete Sas. Eder Ignác vette árendába ezeket évi 500 frtéért 3 évre.³⁴⁾

Előzően a Fekete Sas bérlője Meszl Márton megbukott, házi bútorait is elárverezték, befolyt 181 frt 1½ kr.³⁵⁾

Szigorúan ellenőrizték a kocsmárosokat, például:

a század elején a kocsmárosok nagy részét hamis icce miatt 2—2 frtra ítélték.³⁶⁾

Schloger Mihályt pedig 12 frtra büntették, mert a cigánynak 12 frtot előlegezett. Schloger az akkor már a város tulajdonában levő Fekete Sas bérlője volt.³⁷⁾

Egy kávé, Reale István 100 frt adósságot csinált, Friedman Anna leánnyal megszökött. Félegyházán elfogták őket, 377 frt volt náluk.³⁸⁾

A „Caupo ad Album Bovem“ a Fehér Ökör kocsmárosát Friedrich sebésznek megsértéséért 20 frtra büntették.³⁹⁾

A kocsmában néha zene is szólt. Akkoriban még nagyon kevés cigányzenész volt a városban, s a kocszmákban, lakodalmakon is a városi zenészek játszottak.

Ezt a mellékjövedelem érdekében tették, bár mint a város muzsikusai tisztességes fizetést kaptak. 1742-ben a Tanács a kocszmákban és lakodalmakban való zenélést hivatalosan megtiltotta nekik, azzal a hozzáadással azonban, hogy a „belső zenészek“ (a fizetésesek, nem a műkedvelők) „valdhorn“ muzsikát ezután is szolgáltathatnak.⁴⁰⁾

³²⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1741. VII. 28.

³³⁾ Reizner: Szeged története III. k. 125. l.

³⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1771. III. 4.

³⁵⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1771. I. 7.

³⁶⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1727. VIII. 16.

³⁷⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1774. IX. 2.

³⁸⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1771. IX. 9.

³⁹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1747. IX. 22.

⁴⁰⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1742. VIII. 12.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A pásztornép erkölcsei

Ha valamely területen egy új jogrendszer lép életbe, mely sok megkötöttséget tartalmaz a régivel szemben, — az elmúlt régi szabadságokról nem mindig tárgyilagosan gondolkozik a nép, hanem azokról mesészerűen túlozva szokott beszélni.

A nép elhitte, hogy Szegeden valaha negyvenezer halász lakott; ez éppen olyan közhit, mint az, hogy dédanyám testvérének, Öreg Zsótér Jánosnak, csak azért volt 99 hajója a Tiszán, mert csak a királynak volt szabad 100 hajót tartani. Ezzel szemben a valóság az, hogy Öreg Zsótér Jánosnak csak hat hajója volt, bár mindenesetre több, mint Szegeden bárkinek.

A legendák könnyen belekerülnek a történelmi könyvekbe, sőt a közokiratokba is. A kritika arra való, hogy kiirtsa őket.

Oltványi Pál „A szegedi plébánia“ c. munkájában¹⁾ azt írja, hogy Szeged lakosságát Mária Terézia idejében huszonöt bot büntetés terhe alatt kötelezték, hogy a külterületen mindenki foglaljon annyi földet, amennyit meg bír művelni. Ezzel szemben már a XVII. század végén elég jó ára volt a külterületen minden talpalatnyi földnek, s „foglalni“ csak a tanács engedélyével és ritkán lehetett. A föld szabadforgalom tárgya volt, természetesen csak a város polgárai között, s az adás-vétel és az adóssággal való megterhelés módjai szigorúan szabályozva voltak. A Tanácsí Jegyzőkönyv anyagának jelentékeny része a XVIII. század folyamán az ingatlanforgalomra vonatkozik.

Az 1715. évi lakosság-összeíráshoz függesztett „Observationes“²⁾ azt mondja ugyan, hogy „Szegeden a szántóföldek nincsenek felosztva, hanem helyi szokás szerint kiki ott választ földet,

¹⁾ L. az i. m. 165. lapján.

²⁾ Országos Levéltár, Conscr. 1715. № 3 Lad G. G. f. 2.

ahol neki jobban tetszik“. Ez azonban valótlanság, mert a számtalan birtokper ennek az ellenkezőjét bizonyítja. A „subdivisio“ már megvolt, de letagadták, mert kétségtelenül a városi porták felemelése, azaz adóemelés lett volna a valóság beismerésének következménye.

Voltak azonban a városnak osztatlan, közös legelői is. A kun pusztákért éppen azért pörösködött oly makacsul a város, hogy minél több legyen a legelő.

E tekintetben az volt a helyzet, hogy a szegedi gazda, ha nagyobb számú jószágot tartott, pontosan körülírt határu kaszálót szerzett, s ott gyűjtött szénát télire. Nyáron kihajtották az állatokat a „csordában“ a közeli közlegelőre. A távolabbi puszták, mint legelők (pascua), a marhakereskedéssel is foglalkozó nagygazdáknak voltak fenntartva. Ezeknek a száma sem volt mesésen nagy, 16—20 közt váltakozott; ezek 4 „kompániára“ voltak beosztva, s meg volt szabva, hogy az egy-egy kompániához tartozó 4—5 gazda hány marhát legeltethet?

A kompániák közt a legelőket Sz. György napján osztották ki, úgy, hogy minden kompánia minden évben más legelőt használt. A legelők gyanánt használt puszták: Kömpöc, Kereset, Alsó-Csöngöle, Csorva. 1755-ben Szabó József és 4 társa 200, Szabó István és 4 társa 200, 1763-ban Szabó József és társai már 96, Szabó István és társai már csak 53 marha legeltetésére kaptak engedélyt.³⁾

A kompánia marháért a gulyás volt felelős, akinek a bojtárok segédkeztek. (Gulyás: boarius, caevarius.)

A ménesek száma és mérete meghatározhatatlan; ezeknek nem adtak közlegelőt. (Csikós: armentarius; csikós bojtár: subarmentarius.)

A város csordása életével is lakolt azokért a marhákért, melyekről nem tudott számot adni⁴⁾, mert ő közbizalom alapján viselte hivatalát; a kompániák gulyásai ugyanolyan bűnért csak kártérítést fizettek és botbüntetést szenvedtek.

A bűnbeesett gulyásokból, csikósokból és bojtárokból lettek a betyárok. Ezek loptak, a jószágot néha erőszakkal elhajtották, de a városi levéltár bűnügyi jegyzőkönyveiben és aktáiban egyetlenegy adat sincs, hogy a XVIII. század folyamán valamely betyár egyéb erőszakosságot, vagy éppen gyilkosságot is követett volna el.

³⁾ Tanácsi Jegyzőkönyvek 1755. és 63. áprilisából.

⁴⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1721. okt. 24. Kun István bűnügye.

A XVII. és XIX. században gyakoriak voltak a betyárok véres büntetetei, de a XVIII. századból nem lehet produkálni egyetlenegy esetet sem.

A pásztornép erkölcsseire igen jellemző a gulyások és csikósok eskümintája, mely a Tanácsí Jegyzőkönyvek I. kötetéhez van függesztve. Mindkettő a XVIII. század harmadik évtizedéből ered.

Juramentum Caevariorum

Én N. N. Esküszöm az egy élő igaz Istenre, Tellyes Szt. Háromságra, Atya Fiu és Szentlélekre, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden Szenteire, hogy az idén új esztendeig

„mint Gulyás igazán fogok szolgálni, az reám bizott Marhákat röst-ségnélkül itatni és legeltetni fogom helyessen, azokat minden kártul megh őrizem, és mind betegségiben, s mind pedig egészséges korában mint igaz Pásztor dajkálni fogom minden tehetségem szerént és sem abúl, sem másébul akár minemű szint alatt el nem sikasztok, vagy lopok, más által sem sikasztatok és el nem lopatok, tolvajokkal nem társalkodok és nem cimborálok orgazda nem leszek, sőt ha valami képpen meg tudnám, az ollat, vagy más gonosztévőt is, aztat hatőlem megeshetik, megh fogom és a Nemes város kezében adom, vagy legalább föl adom, hogy megh fogattathassék és a Nemes város elő Járóinak, vagy Szolgáinak föl adom, Tanyámon senkit gazdáimon kívül vagy kiknek Marhaj előttem járni fog-nak, azokon kívül megh nem szenvedek, oda mást bujtárjaimon kívül nem is ereszték, korcsmákon, csárdákon vagy egyebb gyülekezetekben koborlyani s korhelykedni, ide haza tekeregni, az időt tölteni nem fogom, gonosztévők ellen más Szegedj Pásztorokat, vagy e nemes Város Szol-gáit segíteni, s oltalmazni bitang Marhákat azonnal földadni, a betegh marhákat, vagy pedig a dögöt annak ideiben az Gazdájának megh je-lenteni fogom és addigh megh sem nyuzom, vagy nyuzatom, mighlen gazdájának vagy más hiteles embernek jelentem, bujtárjaimra, hogy rosztat ne cselekedhessenek, hanem igazán szolgáljanak szorgos gondom lészen. Rövid szóval igaz Pásztor leszek. Isten engem úgy segillyen, Boldogh Asszony és Istennek minden Szentjei.

Kötelelességei a Gulyásoknak

1° Minden igyekezettel tartozik az Marhákat itatni és legeltetni.

2° Minden lopástul magát megh tartóztatni.

3° Tolvajokal és Rosztévőkel nem társalkodni, sőt azokat föl adni és ha lehet megh fogni avagy megh fogattatni ollyas bitangokat a Tanyá-járu eltiltani.

4° A Tobzodást kerülni, Tolvajokk fogatásában segítségre lenni, sőt Tolvajokat s egebb gonosztévőket tartozik megh fogni.

5° Az beteg Marhát vagy dögött jó idején gazdájának megh jelen-

teni és megh izenni az essendőt pedig meg nem nyuzni mégh a Gazdájatul szabatsága nem lészen.

6° A bujtárokat tolvajságtul, koborlástul tilalmazni, az Marhának gyors vigyázására ebrezgetni és jó fenýésben azokat tartani.

7° Nem lészen néki szabad korcsmában menni és ottan részegeskedni és korhelkodni.

Juramentum Equisonum (csikósok esküje)

Én N. N. Esküszöm az egy élő Istenre, Tellyes Sz. Háromságra, Atya, Fiu, Szent Lélekre, Boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden Szenteire, hogy az idén mint Csikós igazán fogok szolgálni, az reám bizott Lovakat restség nélkül itatni, s legeltetni fogom helyessen, azokat minden kártul megh őrizöm és mind betegségiben, s mind pedig egészséges Korában mint igaz Pásztor dajkálni fogom, minden tehetségem szerént és sem abul, sem másébul, akár minémű szin alatt el nem sikkasztok vagy lopok, más által sem sikasztatok és el nem lopatok, tolvajokal nem társalkadok és nem czimborálkodok, orgazda nem lézek, sőt ha valamiképpen megh tudnám az ollatin vagy más gonosz tevőt is atzat, ha tőlem megh eshetik, meg fogom és a Nemes Vársk kezében adom, vagy leg aláb hogy megh fogattathassék a Nemes Város elő járognak vagy szolgálának föl adom. Az előttem levő Lovakhoz mást bujtárjaimon kívül nem is ereszték, korcsmában, Csárdában vagy eögyéb gyülekezetekben kóborlani s korhelykedni, ide haza tekergeni az időtt töltyteni nem fogom, gonosz tévők ellen más Szegedi Pásztorokat vagy e Nemes város szolgálait segíteni s oltalmazni, bitang lovakat azonnal föladni, a beteg lovaknak gongyát viselni, Bujtárjaimra hogy rosztat ne cselekedhessenek, hanem igazán szolgáljanak szorgos gandom lészen, rövid szóval igaz Pásztor leszek. Isten engem úgy segillyen, Boldogh Aszon és Istennek minden szentyei.

Csikósok kötelességei

1° Minden igyekezettel tartozik az Lovakat legeltetni és itatni annak ideiben.

2° Minden lopástul magát megh tartoztatni.

3° Tolvajokkal és rosztévekel nem tarsalkodni, sőt azokat föladni és ha lehet megh fogni vagy megh fogattatni.

4° A rosztatársaságtul magát őni.

5° A tobzodást és korhelykodást kerülni, tolvajok megfogattatásában segítség lenni.

6° A Bujtárokat Tolvajságtul és Koborlástul tilalmazni az Lovaknak gyors gondviselésére ebrezgetni és jó rendben azokat tartani.

7° A Kövér Lovakat zsirjáért megh ne ollye se pedig más lovát utra fizetésért vagy ajándékért ne adgya senkinek és gazda hire nélkül meg ne nyergellye.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

A koldusok és a rabok

Szeged városában a XVIII. században a legszegényebb emberek sem voltak teljesen elhagyatva. A lakosság keresztény erkölcsi megkövetelték az elhagyottak ügyének felkarolását, sőt ezen a téren sokkal messzebb mentek, mint a mi korunk.

A Szentháromság uccában már 1740-ben volt ispotály, hol a hajléktalanok fedelet és szükség esetén élelmet találtak.

A koldus-ügy legrégibb szabályzata 1753 június 1-én kelt.¹⁾ Ebből megtudjuk, hogy akkoriban nagyon sok idegen koldus volt a városban s ezek a polgárokat sokat zaklatták, ezért vált szükségessé a szabályrendelet-alkotás.

Bár azt lehetett volna várni, hogy a város az idegeneket eltávolítja, a névjegyzékből azt látjuk, hogy csak kevés elismert koldus volt idevaló („hujas“), a többség a vidékről került a városba. A Tanács tehát a koldúsokkal szemben nem volt szűkkeblű.

Az 1753-i szabályrendelet előtt az ispotály lakói is kijártak a városba koldulni, s a város csak azokat táplálta, akik koldulni nem bírtak. 1753 óta az ispotály lakóinak szigorúan el volt tiltva a koldulás, ezeket az alapítványokból, a büntetéspénzekből való részjuttatásból, s ha mindez nem volt elég, a dézsma-jövedelemből tartották el.

Minden elismert koldus egy bádog táblácskát kapott a város címerével, s ezt a címert koldulás alkalmával a ruháján kellett viselnie.

Kizárólag csak szombaton volt szabad kéregetni és mindenkinek csak abban a városrészben, amelyhez be volt osztva. A város koldusbírói nevezett ki a koldusügyek elintézésére. (Fizetés nélkül, de alkalmilag adtak neki egy pár csizmát.) A koldusbíró jogosítva

---

¹⁾ Tanácsi Jegyzőkönyv 1753. VI. 1.

volt a jogosulatlanul kéregető idegent a városból kiűzetni, a városban lakó jogosulatlan koldust pedig letartóztatni és büntetés kiszabása céljából a Tanácsnak bejelenteni.

A szabályrendelethez csatolt névjegyzékből látjuk, hogy Felsővároson 24 koldus volt (9 szegedi, 15 idegen), a Palánkban 11 és Alsóvároson 24. Valamennyi közül világtalan 3, siket 1, néma 1.

Az Ispotálynak ugyanekkor 7 lakója volt, 5 férfi és 2 nő.

Számtalan esetet lehetne idézni a Tanácsi Jegyzőkönyvekből arra, hogy a Tanács oly polgároknak, kik teljesen elszegényedtek, de „koldulni pirulnak“, a dézsmajövedelemből egy-két köből búzát utaltványozott, vagy fűteni való nádat, esetleg szalmát adott.

A zsidók között 1791 óta szabályozva volt a koldulásügy;²⁾ a koldusok számára minden szegedi zsidó annyi ingyenebédet tartozott kiszolgáltatni, de csak szombaton és vasárnap, ahányszor félforint adót fizetett. A zsidó koldusok közigazgatási hatósága nem a rendes koldusbíró, hanem a zsidó bíró volt.

Még a koldusoknál is szánandóbbak voltak a rabok. Mindaddig, míg a bíraskodást külön nem választották a közigazgatástól, a városi Tanács által néhány napnál hosszabb időre elítélteket így hívták: „a nemes város rabja.“ Oly esetekben, amikor a király a város által kiszabott halálos büntetést közmunkára enyhítette, Szegedről az így elítélt rabot 1785-ig rendszerint Temesvárra vitték sáncmunkára, egy-két esetben pedig Péterváradra.

II. József császár 1785-ben a tallósi fenyítőházat áthelyeztette Szegedre, mert a fegyencek elhelyezésére a szegedi várnak 41 üres kazamattáját igen alkalmasnak tartotta. 1785. nov. 14-én érkezett meg Szegedre a tallósi fenyítőház 34 rabja, s ettől a naptól kezdve azok a szegedi lakosok, akiket nem egyszerű elzárásra, hanem kényszermunkára ítélték, a szegedi várba kerültek. Szomorú hely volt ez addig, míg Ráday királyi biztos az alföldi betyár népet ki nem irtotta.³⁾

A várfalak 7 méter magasak voltak, s a falak mentén húzódtak a kazamatták, gerendával és földdel földött helyiségek, melyeknek külső fala a várfal volt. A falak külső tövében 19 méter széles, állóvízzel telt árok volt. Miután a kazamatták földfedele átázott, minden helyiség nedves, penészes volt. II. József azonban, aki 1786.

2) Löw-Kulinyi: A szegedi zsidók 48—49. l.

3) Vajna: Hazai régi büntetések. I. k. közli a szegedi vár akkori berendezését. 163—187. l.

július 16-án megtekintette a várat, úgy ítélte, hogy a fegyencek számára ezek a helyiségek is elég jók. A vártemplomot a császár kitakarította és újra felszenteltette. Elrendelte, hogy a rabokat fonással és gyapjú gyaratólással foglalkoztassák. Hogy ezeknek milyen lehetett a helyzete, azt már a császárnak abból a rendelkezéséből is sejthetjük, amely szerint „a raboknak nem kell sem pokrócot, sem takarót, sem szalmazsákot adni, mert különben a férgek nagyon elhatalmasodnak és sohasem lehet a tisztaságot fenntartani. Ezért nekik, mint ahogy Bécsben történik, nem kell semmi egyebet adni fekvőhelyül, mint egy úgynevezett fapriccs . . . Minden priccs lábánál egy erős fát kell elhúzni és a rabokat éjjelre erős, hosszú áthúzó láncsal ahhoz kell odaerősíteni, mivel a rabok jobbra éjjel szoktak megszökni.“⁴⁾

A fenyítőháznak volt igazgatója, ellenőre és lelkésze, az őrszemélyzet egy káplárból és nyolc katonából állott; a katonák mind rokkantak voltak, részeges, fegyelmezetlen nép, mely erkölcsiben nem sokat különbözött a gondjaira bízott fegyencektől.

A rabok közül azokat, akik hajóvontatásra voltak ítélve, külön helyiségben őrizték, míg a várban tartózkodtak. A hajóvontatás iszonyú munka volt, s azért húzták a hajókat ezekkel a szerencsétlen emberekkel, mert ez a munkaerő olcsóbb volt, mintha lovakat használtak volna, A Tiszán a hajóvontatáshoz a hajósok a pétervárad-i erődből béreltettek rabokat, a szegedi vár fegyencei a Maros folyón húzták a hajókat.

Az első években a fegyencek reggel öt órakor keltek fel és szent misét hallgattak; később már csak vasárnap és ünnepnap volt mise és litánia; azonban a mindennapi mise beszüntetése után is kötelező volt az ima; felkelés után és lefekvés előtt hangosan el kellett mondani a Hiszekegyet és öt Miatyánkot, vacsora előtt pedig az Angyali Üdvözetet. A gyónás és áldozás három havonként kötelező volt.

A református rabok lelki gondozására minden vasárnap Hódmezővásárhelyről hívtak lelkészt, akinek azért három forint napidíj járt. Később csak havonként, végül pedig csak három havonként hozták a protestáns fegyenceknek lelkészt.

A szegedi rabok élelmezése a kor viszonyaihoz képest igen jó volt; Európa minden más fegyházában silányabb volt az ellátás,

⁴⁾ II. József leírata a Helytartótanácshoz. — 7888. sz. 1786. VII. 17.

s a tisztességes nép szegényebb rétege Szegeden sem táplálkozott oly jól, mint a vár rabjai. Ime egy heti étlap 1787 végéről;

Vasárnap: árpakásaleves, savanyú tüdő.

Hétfő: kásaleves, borsófőzelék.

Kedd: gombóclevés zsemlyével, káposztafőzelék.

Szerda: tarhonyaleves, lencsefőzelék.

Csütörtök: kenyérleves, pacal.

Péntek: árpakásaleves, karórépafőzelék.

Szombat: tarhonyaleves, babfőzelék.⁵⁾

Ehez azonban a pénteket és a bőjtnapokat kivéve, 1787-ig naponként negyedfont hús és két font kenyér is járt.

A főtt ételt hétköznapi este 7 órakor, vasárnap pedig déli 12 órakor kapták a rabok. Akinek pénze volt, vásárolhatott élelmiszerket a porkolábtól.

A leves mennyisége negyedliter, a főzeléké ugyanannyi.

Az Udvari Kancellária kifogásolta, hogy a szegedi rabok ilyen jól élnek; a Helytartótanács azonban a kifogásra azt válaszolta, hogy „az itteni rabok erősebb testalkatúak, mint a német foglyok, és ezért táplálóbb élelmezésre van szükségük; különben is Szeged fekvése nagyon egészségtelen, mocsaras és a betegségek megelőzése céljából is szükséges a jobb élelmezés.“ 1787-ben az Udvari Kancellária mégis elrendelte, hogy a szegedi rabok is olyan élelmezést kapjanak, mint a bécsiek; ettől kezdve a rabok nem is kaptak többé húst a szegedi várban, csak ha fizettek érte.⁶⁾

⁵⁾ Vajnai i. m. I. 344. l.

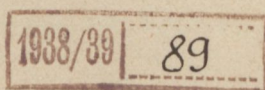
⁶⁾ Udv. Kancellária 1787 szept. 27.—12116. sz. rendelete.

Tartalomjegyzék

Előszó	3
Irodalmi forrásmunkák	5
1. fejezet: Szeged újjászületése a török világ után	7
2. fejezet: Vallási-erkölcsi élet a katolikusoknál	12
3. fejezet: Magyar-rác gyűlölködés	26
4. fejezet: A zsidók bejövetele	30
5. fejezet: A családi élet	34
6. fejezet: Közerkölcsök	40
7. fejezet: Házasságtörés és parázñaság	47
8. fejezet: Verekedések	54
9. fejezet: Egyéb bűncselekmények és büntetések	59
10. fejezet: Szórakozások	72
11. fejezet: A pásztor nép erkölcsi	78
12. fejezet: A koldusok és a rabok	82

FELELŐS KIADÓ
TÁPAY-SZABÓ GABRIELLA
BUDAPEST

CURRICULUM VITAE

Tápay-Szabó Gabriella, dr. Tápay-Szabó László egyetemi c. rk. tanár és Gahlen Gabriella leánya, 1902 augusztus 11-én született Budapesten.

Elemi és polgári iskolai tanulmányait az Angol kisasszonyok budapesti Sancta Maria intézetében, a gimnázium V-VIII. osztályát pedig a székesfővárosi IV. ker. leánygimnáziumban végezte.

Érettségi vizsgát tett 1919-ben általános „jó“ eredménnyel és kiegészítő érettségit a görög nyelvből „jeles“ osztályzattal.

Egyetemi tanulmányainak négy évét a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem bölcsészeti karán végezte és ugyanitt kapott abszolutoriumot.

1923-ban atyja után, ki akkor a newyorki Columbia University tanára volt, Amerikába költözött.

1923 okt. 20-án Yonkers városában férjhez ment dr. Mihalovics Ernőhöz.

Magyarországba visszatérve, nagyobb cikksorozatot írt a „Magyarország“ c. napilapba; közleményeit maga illusztrálta, ugyancsak egy ifjúsági regényét is, mely a Pallas Részvénytársaság gyermeklapjában jelent meg. Rajzolni Endrey Sándor és Kövér Gyula festőművészeknél tanult.

Jelenleg (1934) többek társaságában Szeged kulturtörténeti emlékeinek feldolgozásával foglalkozik.